

Ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Annika Östlund och Stig Swedberg

Kulturlandskapet rapporter 2026:1

Ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Annika Östlund och Stig Swedberg

Administrativa uppgifter

Fastighet: Kville-Ödsmål 3:2 m fl, Kville och Tanum socken, Tanums kommun,
Västra Götalands län
Länsstyrelsebeslut datum / dnr: 2025-09-19 / 26198-2025
Uppdragsnummer KMR (Fornsök): 202501252
Uppdragsgivare: Ellevio
Fältarbetsperiod: 2025-10-03 - 2025-12-21
Projektnummer: 25133
Projektsamordnare: Annika Östlund och Stig Swedberg
Vetenskapligt ansvarig: Lisa Börjesson Liljas
Fältansvarig: Annika Östlund
Övrig personal: Stig Swedberg
För personalens meriter hänvisas till Kulturlandskapets hemsida.
Utredningsområdets storlek: Cirka 52 ha
Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6501600 m, Öst 285400 m
Höjd över havet: 5-75 meter
Digitalt dokumentationsmaterial: Mätfiler (ssf), fotografier (jpg), beskrivningar
och listor (odt och ods)
Digitalt dokumentationsmaterial förvaltas av Kulturlandskapet.
Fynd: Har ej omhändertagits.

Ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka, Tanums kommun, Västra Götalands län Arkeologisk utredning

Kulturlandskapet rapporter 2026:1
© Kulturlandskapet 2026

Författare: Annika Östlund

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen.

Omslagsbild framsida: Utsikt från röse L1969:6590. Till höger syns delar av den kallmurade konstruktionen. Foto mot sydväst.

Bild baksida: Utredningsområdet berörde områden som är typiska för det bohuslänska sprickdalslandskapet, med branta berg och uppodlade dalgångar. Foto mot väst.

Orienteringskarta: Framställd av Kulturlandskapet med data från Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Topografisk grundkarta samt plankarta: Tillhandahållen av uppdragsgivaren.

Övriga kartor och situationsplaner: Framställda av Kulturlandskapet med data från Lantmäteriet.

Upphovsrätt: Om inget annat anges enligt Creative Commons licens CC BY.

Redigering och layout: Cecilia Wingård

Sökord: Boplats, hållristningar, kvarn, lägenhetsbebyggelse, röse, stenbrott, stensättning, Bohuslän.

Kulturlandskapet
Ekelidsvägen 5
457 40 FJÄLLBACKA
www.kulturland.se

Innehåll

Sammanfattning	1
Inledning	2
Bakgrund och syfte	2
Avgränsning	2
Utredningsområdet	3
Tidigare undersökningar	3
Metod	4
Resultat	5
Kart- och arkivstudier	5
Besiktning	5
Inventering	16
Boplatslägen	26
Fynd	26
Schakt, anläggningar och analysresultat	26
Tolkning	27
Berörda fornlämningar	27
Övriga kulturhistoriska lämningar inom området	28
Troliga lägen för fornlämningar som ej är synliga ovan mark	32
Lämningar utanför området	32
Kulturmiljövärden	34
Antikvarisk bedömning	36
Värdering av måluppfyllelsen	36
Förslag på ytterligare åtgärder inför kommande skede	36
Lagstiftning	36
Källor	39
Bilagor	41
Bilaga 1 - Tidigare kända lämningar	42
Bilaga 2 - Nya lämningar	47
Bilaga 3 - Boplatslägen	51

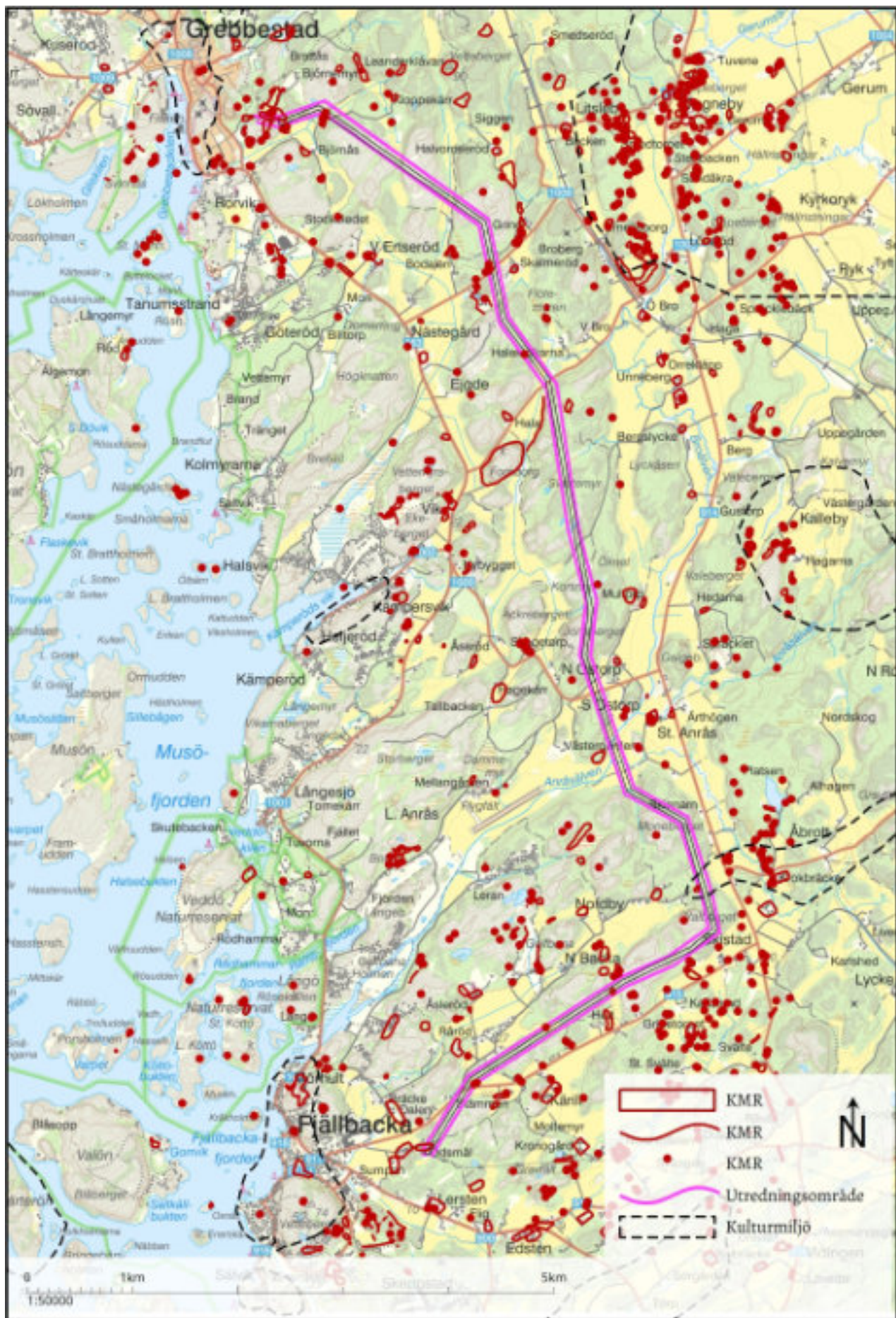

Illustration 1. Kartan visar utredningens arbetsområde för den planerade ledningen mellan Grebbestad och Fjällbacka. Fornlämningar i närområdet är markerade med rött, kulturmiljöer med streckad linje. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Sammanfattning

Ellevio projekterar för en ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka. Länsstyrelsen har gett Kulturlandskapet i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning steg 1 längs den planerade sträckningen.

Utredningen visar att det finns 19 fornlämningar som riskerar att beröras av ledningsdragningen, av dessa var 14 kända före utredningen. Fornlämningarna utgörs av sex boplatz/boplatzområde, ett gravfält, tre hållristningslokaler en kvarn, en lägenhetsbebyggelse, två rösen, samt fyra stensättningar.

Inom utredningsområdet finns även 26 övriga kulturhistoriska lämningar, av vilka två var kända före utredningen. Dessa utgörs till största del av mer *sentida lämningar*: Nio gränsmärken, åtta stenbrott, fyra övrigt, en lägenhetsbebyggelse, en fossil åker och en färdväg. Två Övrigt, KUL 11 och 21 (L2025:8371 och L2025:8381) utgörs eventuellt av gränsmärken. Dessutom berörs två förhistoriska fyndplatser.

Under inventeringen har 17 potentiella boplatzlägen identifierats. Merparten är belägna i skyddade lägen på sand. Höjden över havet varierar från 19 meter upp till 51 meter, vilket innebär att vi potentiellt har hela förhistorien representerad, från mesolitikum till järnålder.

En kulturmiljö, *Krokbräcke – Åbrott*, berörs.

Kulturlandskapet anser att samtliga berörda lämningar i första hand ska aktas i den fortsatta hanteringen. I den mån stolpplaceringar kan ju-

steras för att undvika lämningar bör detta göras. Intrånget i kulturmiljön Krokbräcke - Åbrott bör kompenseras.

I MKB för projektet anges att "Inför anläggningsarbetet ska kända kulturhistoriska lämningar märkas ut i fält för att minimera risken för att de ska beröras av arbetsmaskiner." Detta ska gälla även inför avverkning. Utmärkning ska ske av kompetent personal.

Observera att för fornlämningar bestämmer Länsstyrelsen hänsynsområde (så kallat fornlämningsområde) utifrån varje enskild fornlämnings specifika förutsättningar. I de fall Ellevio genomför avverkning som påverkar fornlämning eller fornlämningsområde ska de inkomma till Länsstyrelsen med en begäran om samråd för detta.

I båda ändarna av ledningen planeras för jordlina mellan sista stolpe och transformatorstation. Härvid riskerar L1967:4441, L2020:6391 eller L2019:5330 respektive L1969:6797 att beröras. Även här bör det bli aktuellt med vidare antikvariska åtgärder.

Potentiella boplatzlägen som berörs bör bli föremål för utredning steg 2.

De fornlämningar som inte kan undvikas bör bli föremål för ytterligare antikvariska åtgärder. Om intrång i fornlämning/fornlämningsområde ej går att undvika ska tillstånd sökas från Länsstyrelsen, som avgör utformning och omfattning av åtgärderna.

Inledning

Bakgrund och syfte

Ellevio projekterar för en ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka, *illustration 1*. De planerade markningreppen består i schaktning och nedgrävning av stolpar för ny luftledning. En jordlina kommer att läggas ner, men endast från sista luftledningsstolpen in till ställverk, i båda ändar.

Länsstyrelsen har gett Kulturlandskapet i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning steg 1 längs den planerade sträckningen.

Syftet med en arkeologisk utredning steg 1 är att ta reda på om idag okända fornlämningar synliga ovan mark berörs av det planerade arbetsföretaget. Den arkeologiska utredningen ska identifiera, motivera och antikvariskt bedöma både kända och nyupptäckta fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar.

Ledningen passerar följande lämningar: L1967:3237 (röse), L1967:2755 m fl (hällristningar), L1967:3737 (fyndplats), L1967:4325 (husgrund), L1967:4441 (boplats), L1967:4640 (kvarn), L1969:6488 (gravfält), L1969:6590 (röse), L1969:6648 (boplats), L1969:6797 (boplats),

L1969:7261 (boplats), L2019:5330 (fossil åker), L2020:6391 (boplatsområde) och L2022:7069 (boplatsområde).¹

Ytterligare två lämningars antikvariska status skulle specifikt bedömas i samband med utredningen: L1967:3146 och L1967:2760, vilka utgörs av en fornlämningsliknande lämning (ett röse, eller en torkram för brännrotv?) respektive ett område med fossil åkermark (eller ett gravfält?).²

Beslut om arkeologisk utredning fattades enligt 2 kap. Kulturmiljölagen.

Avgränsning

På vissa platser tillkommer ingrepp för byggvägar och upplagsplats för byggmaterial under byggfasen. Var dessa kommer att hamna är för närvarande inte känt. Utredningen kan komma att behöva kompletteras i ett senare skede avseende dessa ytor.

¹ Kulturmiljöregistret, KMR

² Kulturmiljöregistret, KMR

Illustration 2. Utsikt från röse L1969:6590, vid kulturmiljön Krokbräcke-Åbrott, över Nordbydalängan och ut mot havet. Foto mot sydväst.

Utredningsområdet

Ellevio har fått ledningskoncession för ett område som är cirka 100 meter brett. Inom denna kommer stolparna för ledningen att placeras. Längs kraftledningen och på ömse sidor om stolparna kommer ett område om totalt cirka 40 meters bredd att avverkas och fortsatt hållas öppen. Denna smalare yta är inlagd som Utredningsområde i KMR.

En första version av utredningsområdet ställdes till vårt förfogande av underkonsulten WSP 2025-08-12. När inventeringen redan kommit en bit på vägen uppdagades det att stolpplaceringarna justerats. Uppdaterade placeringar erhöles 2025-11-17. På grund av detta har även ytor utanför den yta som ska avverkas inventerats på vissa ställen.

Inte hela ledningssträckningen har inventerats. Urvalet gjordes dels inför fältarbetet baserat på kartstudier, dels under fältarbetet baserat på topografi. Dessutom har ett antal lämningar belägs utanför koncessionsområdet besiktigats.

Utredningsområdet utgörs av en korridor som är drygt 13 kilometer lång och omkring 40 meter bred, och går från strax öster om Fjällbacka till strax öster om Grebbestad, *illustration 1*. Dragningen löper ett stycke från kusten i det sprickdalslandskap som är typiskt för norra Bohuslän, med berg rundade av inlandsisen och skurna av smala dalgångar med jordbruksmark på lera, *illustration 2*. I anslutning till dalgångarna finns hållristningar, och såväl förhistoriska boplatser som historiska gårdslägen, och i bergspartierna finns bland annat gravar, men även spår av senare tiders bruk, såsom stenbrott och gränsmärken.

Ledningskorridoren är tänkt att huvudsakligen förläggas till höjdlägen, men den passerar också ett antal dalgångar. Den berör ett antal sedan tidigare kända fornlämningar i Tanums och Kville socknar, *Tabell 1, sid 27*. Inga riksintresseområden för kulturmiljövården berörs. En utpekad kommunal kulturmiljö berörs: 69. Krokbräcke–Åbrott i Tanums kommun.³

Tidigare undersökningar

Partiet närmast Grebbestad har tidigare omfattats av arkeologisk utredning steg 1.⁴ Vid denna pekades bland annat ett tänkbart boplatsläge ut,

som berörs av planerad sträckning. I närheten av Grebbestad berörs också en yta med möjliga stenbrottslämningar, utpekad inom ramen för projektet Den bohuslänska granitindustrin.⁵ Kville socken blev under 2021-2024 inventerad i sin helhet avseende hållristningar.⁶

Under 2019 utfördes en kulturmiljöutredning omfattande den planerade ledningsdragningen, som ett första steg i processen.⁷ Denna utgörs av en byråmässig genomgång av befintlig kunskap. Berörda fornlämningar listas, och en bedömning av möjligheten att påträffa ytterligare nu okända lämningar görs:

”Dessa delar av Tanums kommun tillhör en av de fornlämningstätaste i landet och en stor del av de kända fornlämningarna består av hållristningar. [...] Troligen finns ytterligare hållristningar ännu dolda under vegetation på berghällar i området. [...] Området har varit en skärgård med kala små öar redan för 10000 år sedan och med landhöjningens fortskridande skapades skyddade boplatslägen i de inre delarna av djupa havsvikar. [...] De stenåldersboplatser som hittills är kända och som berörs av ledningskorridoren är från tiden 5500–2500 f. Kr. Samtliga ligger på skyddade lägen med sand. Längs utredningskorridoren torde finnas ytterligare sten- och bronsåldersboplatser i motsvarande terränglägen.

Andra fornlämningskategorier som kan finnas i området är husgrunder från historisk tid, stenbrott, ensamliggande stensättningar och rösen, färdvägar, gränsmärken och hägnader.”⁸

Avslutningsvis lämnas bland annat följande synpunkt:

”Utredningskorridoren bör utredas i en arkeologisk utredning steg 1 med fältinventering för att hitta ännu okända fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar. Några av de kända fornlämningarna kan behöva avgränsas genom en arkeologisk förundersökning för att en stolpplacering ska ske på ett för fornlämningen acceptabelt sätt.”⁹

³ Länsstyrelsen i Västra Götaland

⁴ Rolöf och Nordell 2020

⁵ Östlund och Börjesson Liljas 2022

⁶ Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hållristningar

⁷ Hovanta 2019

⁸ Hovanta 2019:12f

⁹ Hovanta 2019:15

Metod

Arbetet har utförts enligt följande:

En inledande fördjupad byråmässig utredning, vilken tog sin utgångspunkt i den befintliga kulturmiljöutredningen från 2019. Denna har utförts genom arkivstudier: KMR¹⁰, länsstyrelsens informationskarta,¹¹ Göteborgsinventeringen (i form av kopior på Bohusläns museum)¹², historiska kartor¹³, kyrkoarkiv¹⁴ samt jordartskartan på SGU.¹⁵ Avseende bedömning av status för några av de tidigare kända fornlämningarna har även kontakt med ATA tagits.¹⁶ Arkivstudierna har utförts av Annika Östlund och Lisa Börjesson Liljas.

Därefter vidtog fältarbete, bestående av:

Selektiv inventering i fält, med okulär bedömning och registrering av lämningar. Insatsen fokuserade på höjdlägen för att söka efter i första hand gravar samt stenindustrilämningar, samt på potentiella lägen för hållristningar. Även potentiella boplatslägen har besökts.

Besiktning. Översyn av samtliga berörda lämningar i KMR, på grundval av den byråmässiga utredningen och fältinventeringen. Samtliga berörda lämningar har besökts. Särskilt fokus lades härvid på L1967:3146 och L1967:2760, en fornlämningsliknande lämning och ett område med fossil åkermark vars antikvariska status skulle bedömas i samband med utredningen.

Dokumentation

Lämningar och lägen mättes in med RTK-GPS eller DGPS, beskrevs och fotograferades. Nya lämningar har lagts in i KMR, och äldre geometrier och beskrivningar har uppdaterats där så behövts.

Stenindustrilämningar dokumenterades enligt nivå 2, detaljerad områdesbeskrivning. Vilket innebär en samlad och översiktlig beskrivning av objekt vilka bedöms utgöra en samlad produktionsenhet. Denna beskrivs översiktligt och mäts in som en punkt eller områdesbegränsning¹⁷.

Fältarbetet utfördes av Annika Östlund och Stig Swedberg, huvudsakligen i november men med start i oktober och avslutning i december 2025, under sammanlagt elva kortare fältdagar.

¹⁰ Kulturmiljöregistret, KMR

¹¹ Länsstyrelsen i Västra Götaland

¹² Bohusläns museum

¹³ Lantmäteriet, Historiska kartor

¹⁴ Riksarkivet, husförhörlängder

¹⁵ Sveriges geologiska undersökning, SGU

¹⁶ ATA, Antikvarisk-topografiska arkivet

¹⁷ Östlund & Börjesson Liljas 2022

Resultat

Kart- och arkivstudier

Arkivstudierna har utförts såväl inledningsvis för att ta fram underlag inför inventeringen, som under och efter inventeringen för att klargöra fältiakttagelser. Resultaten från arkivstudierna redovisas tillsammans med berörd lämning nedan, under rubrikerna Inventering respektive Besiktning.

Utifrån den inledande genomgången utkristalliserades ett antal teman:

1. Tidigare kända lämningar
2. Höjdlägen
3. Möjliga stenindustrilämningar
4. Möjliga lägen för hållristningar
5. Möjliga lägen för boplatser

Dessa partier inventerades eller besöktes i fält, *illustration 3*. Övriga partier har endast besökts i den mån de, så att säga, låg på vägen, annars inte.

1. Tidigare kända lämningar

Tidigare kända lämningar som bedömdes beröras av ledningsdragningen framgår av *Tabell 1* samt *Bilaga 1*. Av dessa krävde några fördjupade arkivstudier. Resultaten av dessa är inbakade i beskrivningarna av lämningarna under rubriken *Besiktning* nedan.

2. Höjdlägen

Ledningsdragningen planeras till största del i bergspartier, vilket innebär ett stort antal tänkbara ytor att besöka. Vi valde ut partier som utifrån höjdkurvorna bedömdes som relativt flacka, samt utifrån karta och ortofoto tycktes vara mer glest beväxta. I de här lägena eftersöktes framför allt gravar, men även gränsmärken och mindre stenbrott.

3. Möjliga stenindustrilämningar

Inom utredningsområdet fanns en tidigare noterad plats för troliga stenindustrilämningar.¹⁸ Vid genomgång av terrängskuggningen noterades ytterligare ett tänkbart område.

4. Möjliga lägen för hållristningar

Denna bedömning gjordes av Andreas Toreld. Härvid pekade han ut sex ytor för fältbesök, varav

en av dem i anslutning till de registerade ristningarna L1967:2755 m fl.

5. Möjliga lägen för boplatser

Tänkbara boplatslägen baserades på förekomst av sand eller silt (eller motsvarande jordarter) hos SGU. Dessa stämde av gentemot höjd över havet, övrig terräng (sadellägen, skydd mot vindar, tillgång till färskvatten etc) samt närliggande fornlämningar. Ett av boplatslägena pekades ut av Bohusläns museum vid utredning steg 1 2019.¹⁹

Besiktning

Här beskrivs endast de lämningar där det förelåg en frågeställning, eller där lägesbestämningen eller något annat var oklart, eller där särskilda iakttagelser gjorts i fält. Vad gäller övriga besiktigade lämningar hänvisas till *Bilaga 1*. Efter lämningsnumret hänvisas också till kartor under rubriken inventering.

Osäkra registreringar/bedömningar

L1967:2760, karta 3, var vid inventeringstillfället registrerad som *Område med fossil åkermark*, Möjlig fornlämning, men registrerades ursprungligen som gravfält. I inventeringsboken står att läsa: "Gravfält(-sliknande röjningsröseområde), 110x40 m (NNV-SSÖ) bestående av ca 15 fornlämningar. Dessa utgörs av 14 runda stensättningar och 1 oval stensättning. De runda stensättningarna är 3-7 m diam 0,1-0,6 m h, två är högliknande. Övertorvade, kraftigt humustäckta, med i ytan talrika stenar, vanligen 0,25-0,5 m st, flera större block ingår, ofta 0,7-1,5 m st, en har mittblock, 3x2,5 m st och 1 m h. Den ovala stensättningen, belägen i SSÖ är 14x5 m (N-S) och 4 m h. Övertorvad, humustäckt med i ytan talrika stenar 0,25-0,5 m st. Flera har röjningsrösekaraktär, liksom ytterligare ett 10-tal ställvis stensättningsliknande lämningar i slutningen mot VSV intill ca 40 m från moränryggen. *Obs! Två rösen i områdets mitt kan vara fornlämningar som blivit påbyggda med röjningssten. Den ovala 'stensättningen' torde vara naturbildning.*" (De kursiverade partierna är tillägg till den ursprungliga beskrivningen.)

¹⁸ Östlund och Börjesson Liljas 2022

¹⁹ Rolöf och Nordell 2020

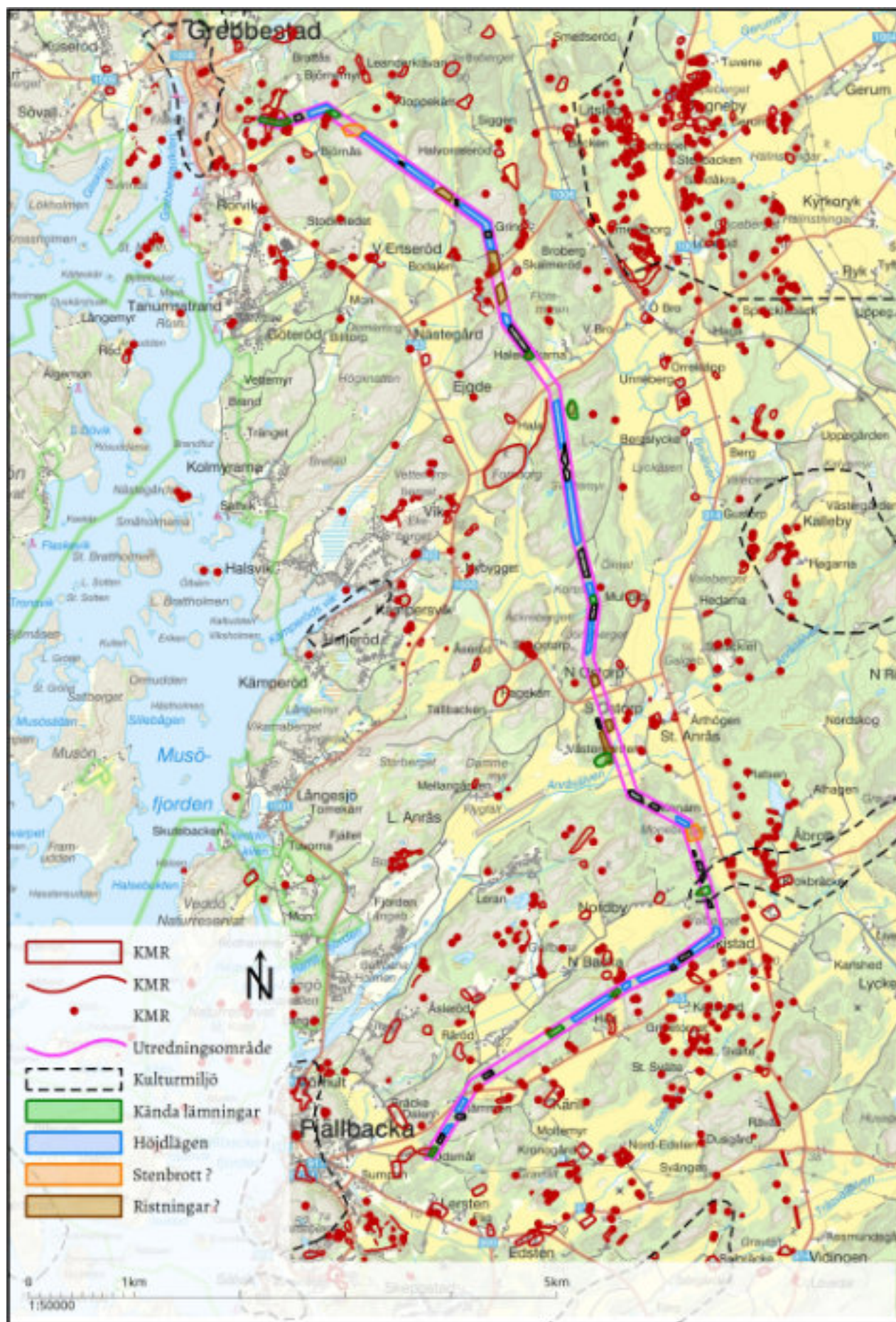

Illustration 3. Kartan visar partier av utredningsområdet som bedömts som särskilt intressanta att inventera utifrån möjligheten att identifiera tidiagre ej kända lämningar. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 4. En av de större objekten inom L1967:2760. Graden av övertorvning talar för att detta rör sig om en fornlämning. Gränsen mellan röjningsrösen och gravar kan ofta vara flytande varför själva kategoriseringen kan vara av underordnad betydelse. Läget, på den steniga åsen talar dock för att det rör sig om gravar.

I terrängkartan står namnet Humleskog här. Namn i kartorna indikerar ofta att (torp)bebyggelse tidigare funnits på platsen. Namnet Humleskog nämns dock inte i kyrkoarkivet, och vi kan inte hitta antydning om bebyggelse (eller röjning/odling) i kartmaterialet. Namnet tas upp i Ort-namnen i Tanums härad/Naturnamn, men verkar syfta på en annan plats (hemmanet Heljeröd). Förleden anges syfta på odling av humle vid platsen.²⁰

Det är mycket stenigt (morän), varför det verkar svårt att tro att marken varit odlad (i senare tid). Och namnet till trots känns det i synnerhet svårt att tro att man odlat humle här, på en stenig ås på ett berg. Lämningarna är mycket övertorvade, vilket bör betyda att de har ansevärd ålder i det fall det rör sig om röjningssten, illustration 4. Vår bedömning är att det mycket väl kan vara ett gravfält, och att om det är ett röjningsröseområde bör det vara tillräckligt ålderdomligt för att bedömas som fornlämning.

L1967:3146, karta 2, var registrerad som *Fornlämningsliknande lämning, Övrig kulturhistorisk lämning*. Av inventeringsboken framgår att den förts in som röseliknande lämning, möjlig torkram för bränntorv.

Lämningen är svårtolkad, med en svårdefinierad form, snarare oval än rund och cirka 5x4 meter stor, illustration 5. Inom lämningens södra parti tycks det finnas en fyrkantig eller rektangulär form, cirka 3x2 meter stor; antagligen är det denna som lett tankarna till en torkram.

Lämningen är emellertid inte alls lik L1967:3431, den torkram som torvades av vid en utredning på Vettemyrsberget nordväst om Kämpersvik 2019²¹, eller de andra likadana lämningarna i samma område (L1967:3348-3349 och L1967:3430), även de bedömda som torkramar. Dessa utgörs alla av en rund stenkrets av kantiga stenar, utan inre stenpackning. (För en genomgång av torvhanteringen och dessa lämningar, se rapporten från Vettemyrsberget.²²) Den nu aktuella lämningen är förvisso placerad i närheten av en mindre våtmark, men denna är inte samfällad, och inga vägar hit kan ses i tillgängligt kartmaterial.

Då det fysiska utseendet inte är typiskt för vare sig torkramarna i området eller gravrösena/stensättningarna, ville vi se om vi kunde hitta den ursprungliga beskrivningen; lämningen är

²⁰ Löfdahl 2006: 216

²¹ Toreld 2019

²² Toreld 2019: 15-17

Illustration 5. Lämning L1967:3146 är svårtolkad men troligen en omplockad grav. Foto mot sydost.

nämigen R-markerad på ekonomiska kartan från 1930-talet. Den går emellertid inte att hitta i Göteborgsinventeringen - en anomali, som är svår att förklara. ATA²³ har heller inte kunnat få fram några uppgifter om vem som registrerat den, eller när. Den är heller inte med i vare sig Hallströms eller Ekhooffs anteckningar.²⁴

Strukturen är helt klart människoskapad. Hur den verkligen ser ut kan inte avgöras utan avtörvning, och - om det är en grav - inte utan (del)undersökning. Vår bedömning är att det inte kan uteslutas att det är en grav, som delvis blivit omplockad.

L1967:4325, karta 4, är registrerad som *Husgrund, historisk tid, Möjlig fornlämning*. Av beskrivningen framgår att den består av husgrund, jordkällare och en röjd (odlings)yta. Det rimliga vore därmed att registrera den som Bytomt/gårdstomt alternativt Lägenhetsbebyggelse. Men vilket av det?

Ostorp har ett första belägg från 1544, och bestod redan då av två gårdar. Förleden i namnet torde innehålla os, 'åmynning' (med syftning på samma os som givit namn åt Anrås strax intill). I sen tid har förleden förknippats med djurbe-teckningen ox, därav Oxtorp i vissa källor. En-

ligt KMR ska Ostorps gamla tomt, enligt karta från 1694, vara där Norra Ostorp nu ligger, L1967:4104.²⁵

En av Ostorps hemmansdelar heter *Ögårdarna*. Namnet innehåller bestämd form plural av 'ödegård'. Det är på bergssidan strax norr om Ögårdarna (1:4) som L1967:4325 är belägen.²⁶ I inventeringsboken anges att "Enl. ödegårdsforskaren G. Framme har Ostorp haft en ödegård bortåt Lilla Anrås. Det kan inte uteslutas att tomten legat här."²⁷ Troligen är detta ett misstag: I Framme 1985 nämns på många ställen Oxtorp i Skee socken, men vare sig 1985 eller 1999 nämner Framme Ostorp i Tanum.²⁸

"Ödegården" tillkommer under Ostorp i kyrkoarkiven 1821-1825²⁹, och avser troligen samma plats som hemmansdelen *Ögårdarna*.³⁰ Bebyggelsen har ej gått att finna i äldre kartmaterial. På karta från 1694 över Stora Anrås anges Dugstorps ägor här; kan Dugstorp vara det samma som Oxtorp/Ostorp? Ingen bebyggelse är markerad.

²⁵ Röjder 2013: 159

²⁶ Röjder 2013: 159

²⁷ KMR

²⁸ Röjder 2013: 159

²⁹ Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/14 (1821-1825)

³⁰ Röjder 2013: 159

²³ ATA muntligen

²⁴ Umeå universitetsbibliotek repektive ATA

Illustration 6. Kartutsnitt från 1694 års karta över Anrås by. Dugstörps äng återfinns till vänster i karta.

©Lantmäteriet.

L1967:4325 bör vara belägen i det som visas som ett bergsparti strax norr om "Dugstörps äng" i karta, illustration 6.³¹ Detta namn finns ej med i Ortnamnen Tanums härad, vare sig som natur- eller bebyggelsenamn.

I fält kunde noteras en påtaglig frånvaro av huggen sten i de partier av husgrund och jordkällare som gick att se, vilket i denna del av Bohuslän starkt pekar på en tillkomst före 1850. Även förekomsten av Ödegården i kyrkoarkivet 1821 styrker detta, tillsammans med hemmansdelen Ögårdarna. Det bör dock inte vara Ostorps ödegård det är fråga om. Mot bakgrund av ovanstående bör den registreras som lägenhetsbebyggelse.

L1969:6648, karta 6, är registrerad som Boplats, Ingen antikvarisk bedömning. Att den saknar antikvarisk bedömning torde ha med lägesosäkerheten att göra. Är platsen den rätta?

I inventeringsboken anges Stenåldersboplats, uppgift om, samt att detta är fyndplats för en skrapa.³² Enligt inventeringsboken registrerades

denna boplats under Göteborgsinventeringen som nummer 230. Denna beskrevs då på följande vis:

"Stenåldersboplats å åsen mellan Råröd och Kärill, där det ganska vidsträckt odlade området Ö om Råröd slutar. En skyddad sluttning mot S. Området har en gång varit odlat men låg vid mitt besök i gammal vall, och området närmast ovanför, som nog också hör till boplatsen, är ljungbeväxt. Platsen ligger något V om den av EkhoFF i G. och B. F. del II sid 142, nr 12 beskrivna 'verkstadsplatsen' men på hans plats kunde jag inget hitta."³³

Vid revideringsinventeringen har man noterat "Läget högst osäkert" men att "1976 års x-märkning kvarstår". Vidare: "Ett läge som också kan stämma utifrån Gbg inv beskrivning är ett par sadellägen i bergen 8-900 m SV härom (berget mellan Råröd och Kärill)".³⁴

Det finns många lösa ändrar att dra i här. Vid en titt i KMR kan det noteras att platsen för dagens inprickning ingalunda är belägen i en södersluttning. Vid fältbesök framgår att platsen är belägen på flack och blöt före detta åkermark med en bergssida i söder. Vid granskning av kopiorna från Göteborgsinventeringen på Bohusläns museum - där inprickningarna är överförda/tolkade från generalstabskartan till ekonomiska kartan - finns en större cirkel som även täcker delar av den nuvarande odlingsmarken. Detta kan tolkas som att platsen i stort sett är den rätta, men inte platsen för prickerna - där det är sankt och lerigt - utan snarare inom åkermarken strax öster om, samt rimligen sydvästsluttningen nordost om. Dessa delar ligger något högre i terrängen och utgörs av silt/sand, och tycks vara ett fint boplatsläge.

För att bekräfta denna tolkning ville vi hitta EkhoFFs verkstadsplats nummer 12, som ju då borde ligga "något" öster om. Emil EkhoFFs redovisning av inventeringen inom Kville socken innefattar fyndplatser för stenåldersföremål samt verkstadsplatser, där de senare tolkas som mer omfattande än de förra. Endast verkstadsplatserna redovisas på karta. Den version av generalstabskartan som EkhoFF använder är mycket svår att koordinatsätta, då den är ganska översiktlig och vägdragningarna såg helt annorlunda ut på denna tid. EkhoFFs nummer 12 verkar dock vara belägen ungefär vid Solliden på dagens

³¹ Lantmäteriet, Lantmäteristyrelsens arkiv 1694

³² KMR

³³ Bohusläns museum, Gbg inv Kville sn nr 230

³⁴ KMR

Illustration 7. Utsnitt från Karta över fasta fornlämningar i Qville härad, Bohus län upprättad af E Ekhooff år 1879 a Sten och bronsålder. Ekhooffs verkstadsplats 12 är markerad med grön triangel, väster om Kärill och söder om Råröd. Alins nummer 191 och L1969:6648 bör vara belägna precis under "d" i Åsleröd.

karta (Norby 1:6 / 1:9), eller cirka 500 meter sydväst om den nuvarande inprickningen av L1969:6648, illustration 7.³⁵ Detta antyder att boplatsen i själva verket borde finnas i åkermarken strax väster om Ekhooff nummer 12. Detta stämmer emellertid inte alls med en del av uppgifterna från Göteborgsinventeringen: platsen är förvisso belägen på "åsen mellan Råröd och Kärill" men kan svårigen sägas vara belägen där odlingsmarken öster om Råröd slutar. Var finns felet? Är hänvisningen i Göteborgsinventeringen till Ekhooffs nummer 12 felaktig? Eller är beskrivningen av läget felaktigt (eller bara svårttytt)?

Johan Alin skriver att de stenåldersboplatser som antecknades av Ekhooff i Kville socken "voro helt få".³⁶ I syfte att kartlägga stenåldersboplatser genomförde därför Anders Haglund, Johan Ekström och Alin själv en inventering under 1927-28. Som nummer 191 anges ett fynd av en skärva med skrapegg, upphittad 500 meter VNV om gårdarna på Kärill "i en tidigare odlad södersluttning". Vidare anges att denna fyndplats bör ligga nära Ekhooffs verkstadsplats nummer 12.³⁷ Alins skrapa (Alin nummer 191) bör vara identisk med den hittad vid L1969:6648.

Sammantaget tyder detta på att inprickning-

en av L1969:6648 är helt felaktig och istället borde vara belägen "något" väster om Solliden. Detta stämmer också ganska väl med det förslag som framfördes vid revideringsinventeringen. Det finns tänkbara boplatslägen inom och i anslutning till åkermarken här, och i ledningsdragningens sträckning finns ett parti med postglacial sand som skulle kunna vara ett fint boplatsläge, men som nu är bevuxen med tät och svårinventerad granplantering. Att fyndet är endast en skrapa skulle kunna peka på bronsålder snarare än stenålder. Vid Ekhooff nummer 12 påträffades ett bearbetat flintblock samt 16 flintskärvor.³⁸ Då de här resonomenagnen innehåller så många osäkra faktorer, är det svårt att veta om Alin 191 och Ekhooff 12 bör relateras till varandra, och vad det i så fall betyder för tidsställningen.

Det ska emellertid betonas, att det även i åkermarken strax öster och nordost om dagens inprickning av L1969:6648, finns fina boplatslägen, boplatsläge M. Det kan heller inte uteslutas att fynd har gjorts (även) här, men att förväxlingar skett i redovisningen. Notera också att Göteborgsinventeringen anger "boplat", och ej nämner skrapan. Vi bedömer att lämningen behöver ytterligare utredning för att avgöra antikvarisk status.

L1969:6797, karta 7, var registrerad som Bo-

³⁵ Ekhooff 1880

³⁶ Alin 1955

³⁷ Alin 1955: 40

³⁸ Alin 1955: 40; SHM inv nr 6508 (44-45)

plats, Övrig kulturhistorisk lämning. Här kan den antikvariska bedömningen bero på dels lägesosäkerhet, dels på osäkerhet kring hur mycket av boplatsten som kan tänkas ligga kvar.

Denna boplatst registrerades vid Göteborgsinventeringen som nummer 233, och beskrevs då så här:

"Stenåldersboplatst på sandplatån, omedelbart Ö om N Ödsmål. Rätt mycket flintavfall i kanten av vägen över åsen. Platån gräs- eller trädbeväxt utom i vägen. Vägen över åsen utgår från byvägen blott något 100-tal m N om de båda gårdarna, som ligga tätt intill varandra på var sin sida om vägen."³⁹

Dagens markering stämmer ganska väl med markeringen i kopiorna från Göteborgsinventeringen på Bohusläns museum, så läget bör i stort vara det rätta. Det är tänkbart att en del av boplatsten försvunnit i samband med den nytilkomna bostadsbebyggelsen samt transformatorstationen. Observera dock att sandstråket fortsätter upp i dalgången mot nordost, det vill säga i ledningsdragningens riktning - det finns fler potentiella boplatstlägen här.

Andra relevanta iakttagelser

L1967:2755 m fl, karta 2, Hällristningar, Fornlämning. Tre av de registrerade ristningarna (L1967:2847, L1967:3396, L1967:2755) ligger inom koncessionsområdet, och inom koncessionsområdet finns ytterligare hållar som bedöms lovande. De behöver dock torvas av för att en ordentlig sökning ska kunna göras.

L1967:4441, karta 1, Boplatst, Fornlämning. Utbredningen har justerats något utifrån terrängen. Berörs eventuellt av nedgrävning av jordlina.

L1969:6488, karta 5, Gravfält, Fornlämning. Denna fornlämning har utsatts för grov skada. Detta skedde redan 1994 eller -95, vilket anmäldes till länsstyrelsen vid tillfället. Det är okänt om det alls blev ett polisärende, eller om ärendet lades ner. Det utfördes hur som helst ingen efterundersökning och inget återställande. Enligt inventeringsboken har gravfältet bestått av 19 lämningar i form av tre högar, sju stensättningar och nio resta stenar. Vid tillfället för anmälan var bitar av brända ben och kol synliga spridda inom ytan för skadan.

Vid den nu aktuella besiktningen kunde konstateras att uppskattningsvis halva gravfältet lig-

ger kvar relativt ostört. I den sydvästra delen ligger en hög med jord, rötter och stenar, sannolikt rester från den skadade delen. Inom den till synes mer oskadade östra delen finns resta stenar som kan vara flyttade, alternativt omkullvälda.

L1969:6590, karta 5, Röset, Fornlämning. Det går en markerad och väl använd stig upp till röset från dalgången nordost om, med en hemmagjord skylt från vägen, illustration 8. Vid avverkning, anläggandet av ledningen och vid efterkommande röjningar i ledningsgatan får stigen inte skadas, och inte belamras med ris.

L1969:7261, karta 5, Boplatst, Fornlämning. Spar- samt med flinta kunde iakttas i höstsådd åker.

L2019:5330, karta 1, Fossil åker, Övrig kulturhistorisk lämning. Utbredningen har justerats i norra delen, då ytterligare röjningssten kunde iakttas i detta parti, samt att åkerparceller syns i terrängskuggningen även här. Berörs eventuellt av nedgrävning av jordlina.

Illustration 8. Två av stigmärkena på väg upp mot röset L1969:6590. Stigen är väl använd och röjd. Utsikten från röset är magnifik, se illustration 2. Röset i sig är mycket välbevarat och pedagogiskt med delvis bevarad kallmurning, se omslag. Foto mot öster.

³⁹ Bohusläns museum Gbg inv nr 233

Illustration 9. Karta 1. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningensnummer framgår av bilaga 2) samt boplatsslägen inom utredningskorridor. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 10. KUL 9, ett kvarnstensämne, L2025:8369, på Valberget mellan Nordby och Karlslund. Foto mot norr.

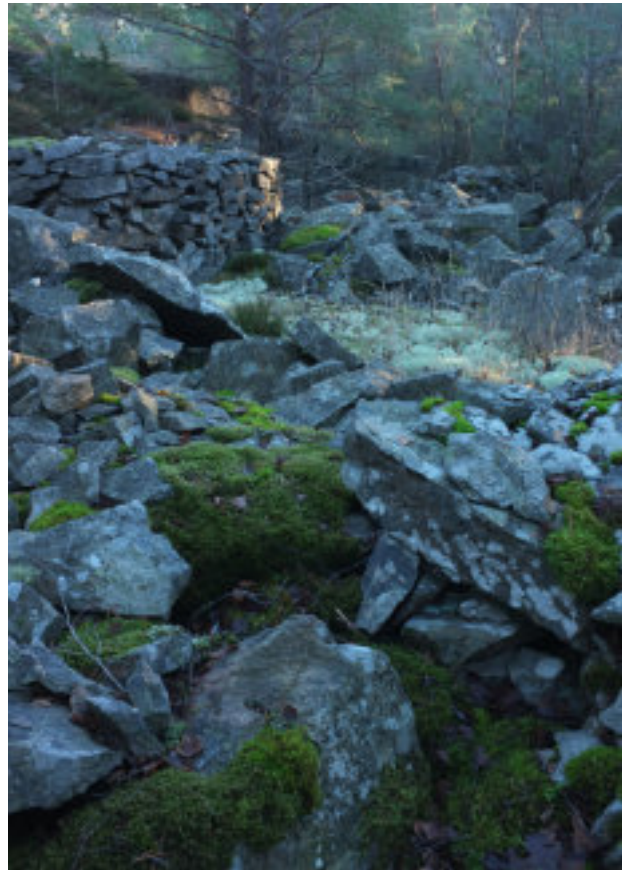

Illustration 11. Del av L2025:8383, KUL 23, med staplad och ostaplad skrotsten samt putskärv, vilket indikerar att detta varit en arbetsplats för bearbetning av stenen. Ett så kallat småbrott, även om det täcker en större yta. Foto mot söder.

Illustration 12. Del av L2025:8366, KUL 6, en hög med avslag och putskärv indikerar var beabetningsplatsen varit. I bakgrunden själva brottet och kring dessa arbetsplatser ligger skrotstenar utspridda. Ett mycket åskådligt exempel på ett mindre småbrott. Foto mot öster.

Illustration 13. Karta 2. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningensnummer framgår av bilaga 2) samt boplatslägen inom utredningskorridor. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 14. KUL 1, gränsmärke, L2025:8369, mellan fastigheterna Rörvik, Björnås, Ertseröd och Kärra. Foto mot nordost.

Illustration 15. KUL 16, gränsmärke, L2025:8376, i utmark för Bergslycke, markera ingen idag aktiv gräns. Foto mot nordost.

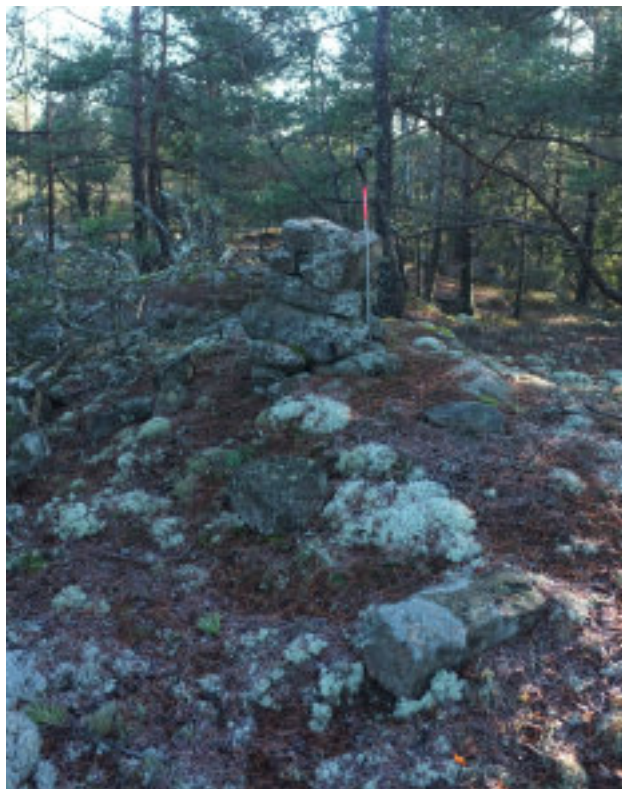

Illustration 16. KUL 17, kallmurat gränsmärke, L2025:8377, av en typ som förekommer på sina ställen i norra Bohuslän. Några teorier som framlagts är att de är siktmärken, för lantmätare, snarare än egentliga gränsmärken, andra tolkningar är att de markerat sockengränser på den norska tiden. Detta står på Hala och ganska nära den nuvarande fastighetsgränsen varför det kan vara ett ovanligt välbyggt gränsmärke. Foto mot söder.

Övriga besiktigade lämningar

I tolkningsavsnittet framgår av *Tabell 2, 3 och 5* samt *Bilaga 1* samtliga besiktigade lämningar, samt förslag på fortsatta åtgärder för dessa.

Inventering

Inledningsvis inventerades utifrån det underlag vi erhöll från länsstyrelsen, daterat 2025-07-14. Detta var identiskt med det underlag vi erhöll från WSP, daterat 2025-08-12. När en stor del av inventeringen var gjord, uppdagades att ledningsdragningen delvis hade justerats något, varpå vi erhöll nya underlag från WSP, daterade 2025-11-17. I de flesta fall hade detta ingen betydelse, men några mindre partier i den norra delen av sträckningen behövde återbesökas. Den korridor som redovisas i *illustration 1 och 2* är den första versionen. I detaljkartorna i resultatredovisningen är det istället den senare versionen som visas, *karta 1-7*, lämningar framgår av *Bilaga 2*.

Stenindustrilämningar

Nio stenbrott har registrerats. KUL 9 (L2025:8369), utgörs av ett kvarnstensämne, *illustration 10*. En rits längs ett parti visar att det verkligen rör sig om en påbörjad kvarnsten. Ett stycke har gått ur, varpå ämnet övergivits.

KUL nummer 4, 6, 10, 12, 19, 23, 24 och 26 (L2025:8364, L2025:8366, L2025:8370, L2025:8372, L2025:8379, L2025:8383, L2025:8384, L2025:8385) utgörs av för norra Bohuslän typiska granitbrott från andra halvan av 1800-talet eller första halvan av 1900-talet. Tre av dessa, KUL 6, 12 och 23 (L2025:8366, L2025:8372, L2025:8383) utgör större mer komplexa miljöer, *illustration 11*. De här större miljöerna är cirka 150-200 meter långa och cirka 50-170 meter breda, och innehåller ett flertal mindre brottytor samt skrotsten och arbetsplatser, *illustration 12*. Fem stenbrott är mindre, med endast ett till två uttag.

Gränsmärken

Nio gränsmärken har registrerats, KUL 1, 14, 16, 17, 18, 22, 29 och 30 (L2025:8363, L2025:8374, L2025:8376, L2025:8377, L2025:8378, L2025:8380, L2025:8382, L2025:8388, L2025:8389). Ett av dem, KUL 1 (L2025:8363) är så ståtligt, att det registreras trots att det är beläget i en ännu aktiv gräns (mellan fyra fastigheter), *illustration 14*. Ett annat, KUL 16 (L2025:8376) utgörs möjligen av röjningssten snarare än en gränsmarkering, eller kanske båda samtidigt, *illustration 15*. Två av dem, KUL 17 och 20 (L2025:8377 och L2025:8380) är avvikande och består av 16-26 stenar i en fyrkantig och ursprungligen hög konstruktion, *illustration 16*. Övriga är av mer gängse utformning, det vill säga enklare uppbyggda med oftast en stående visarsten.

Bebyggelselämningar

Två lägenhetsbebyggelser har registrerats. Bebyggelselämningen KUL 5 (L2025:8365), *illustration 18*, inom Björnås har ej kunnat återfinnas i äldre kartmaterial. Under 1844-1850 finns i kyrkoarkivet under Björnås torpen Madberg(?), Wallmyr och Kloppekärr, samt backstugorna Snåret och Björkholmen.⁴⁰ Under 1851-1857 har torpet Häst-

⁴⁰ Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/19 (1844-1850)

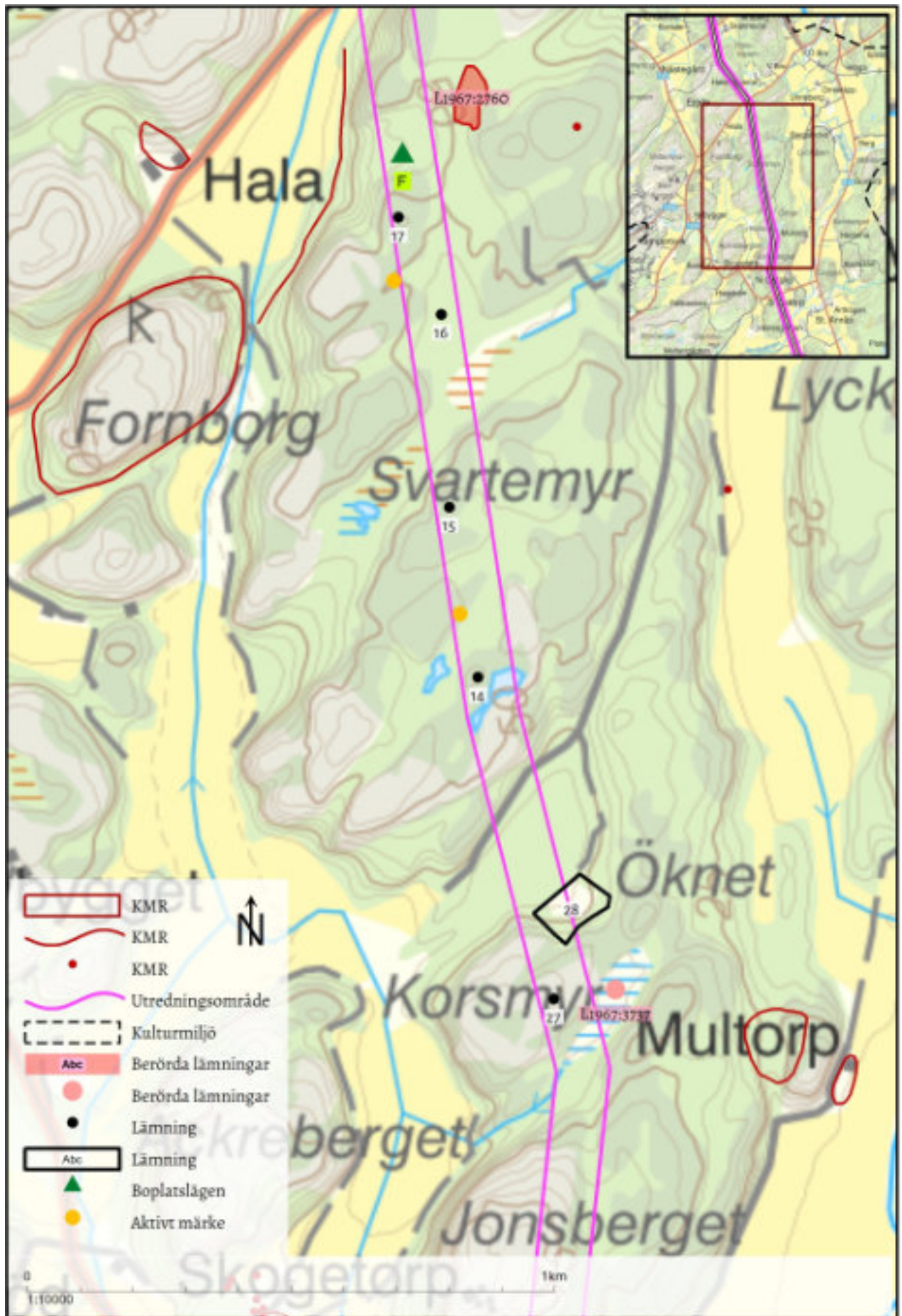

Illustration 17. Karta 3. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningsnummer framgår av bilaga 2) samt boplatslägen inom utredningskorridor. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 18. KUL 5, lägenhetsbebyggelse, L2025:8365, med Annika vid trappsten. Spismursröset till höger bakom Annika. Foto mot sydost.

hagen tillkommit.⁴¹ Kloppekärr finns kvar ännu idag. Inget av de andra namnen kan hittas i kartmaterialet. Huggen sten i grunden tyder på tillkomst efter 1850.

Den andra är torpet *Öknet* under Multorp, KUL 28 (L2025:8387). Perioden 1800-1802 ligger endast torpet Grinhog i husförhörlängderna under Multorp. 1841-1844 finns flera torp under

⁴¹ Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/21 (1851-1857)

Illustration 19. KUL 28, lägenhetsbebyggelse, L2025:8387, Öknet beläget på Multorp. Torpet är omnämnt första gången på 1840-talet. Det var troligen bebott fram till 1960-talet. Foto mot sydost.

Illustration 20. KUL 28 mindre uthusgrunder vid torpet Öknet, i bakgrunden den tidigare brukningsmarken och ett antal fruktträd. Foto mot väst.

Multorp, bland annat Öknet.⁴² Då bor här torparen Anders Olsson från Orrekläpp f 1804, och Lorentia Andersdotter f 1816, samt sonen Johannes f 1836, dottern Augusta f 1840 samt en dotter till som föds 1843 (och som saknas i senare längder, men heller inte står som död). Familjen står kvar på torpet i kommande husförhörlängder, och fler barn tillkommer. Anders dör 1861, men änkan Lorentia bor kvar och sonen Johannes tar över som torpare.⁴³ 1868 flyttar en ny torparfamilj in, Emanuel Andersson f 1841 och Paulina Gustafsson f 1840, med sonen Johan och dottern Amanda.⁴⁴ Flygfoto från 1960-talet antyder att det fortfarande var bebott och sköttes vid denna tid. På ekonomiska kartan från 1970 står huset ännu kvar, men det kan noteras en begynnande igenväxning av den upptagna odlingen. Idag finns mycket av huset kvar, bland annat en stående men lutande långsida av väggen, men taket är helt inrasat, *illustration 19*. Grunden är cirka

9x4 meter stor, och i huvudsak uppbyggd av natursten. Detta stämmer väl med att torpet är tillkommet före 1850 och stenindustriepoken i Bohuslän. I norra änden finns en tillbyggnad av huggen sten. Strax nordväst om bostadshuset finns grunder efter 2-3 ekonomibyggnader i varierande storlekar, av såväl natursten som huggen sten, *illustration 20*. Den tidigare åkermarken är ännu till stora delar öppen. Norr om bygganderna finns ett par grindstenar i granit, i anslutning till den vägbank som lett till och förbi torpet och som ännu är väl synlig här. Vägen har gått ner till gården Multorp. Öke/öken kan, enligt Ortnamnen i Tanums härad/Naturnamn, på bohuslänska beskriva ett kilformigt markstycke eller äng⁴⁵, vilket stämmer väl med torpets odlingsmark. Enligt Ortnamnen i Tanums härad/Bebyggelsenamn betyder namnet "(ouppodlad) skogstrakt"⁴⁶, vilket även det stämmer bra med torpets läge.

Gravar

Fyra stensättningar har registrerats, alla mer eller mindre osäkra. KUL 15 (L2025:8375) är mer säker, men är delvis omgjord till gränsmärke, *illustration 22*. Även KUL 27 (L2025:8386) bedöms

⁴² Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/18 (1841-1844)

⁴³ Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/21 (1851-1857) Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/23 (1857-1860) Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/25 (1860-1865)

⁴⁴ Riksarkivet: Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, SE/GLA/13545/A I/29 (1866-1870)

⁴⁵ Löfdahl 2006

⁴⁶ Rödler 2013: 151

Illustration 21. Karta 4. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningensnummer framgår av bilaga 2) samt boplatsslagen inom utredningskorridor. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 22. KUL 15, stensättning, L2025:8375, på Bergs utmark. Den innehåller element som antyder att det rör sig om en stensättning vilken omformats till ett gränsmärke. Till höger vid basen av stensättningen syns en relativt intakt kantkedja och i mitten, vid jordsonden, en lutande visarsten. Foto mot sydost.

som mer säker, *illustration 23*. Den skulle eventuellt kunna utgöras av en torkram för bränntorv (den uppvisar vissa likheter med L1967:3146); den liknar emellertid inte alls de torkramar som finns på Vettemyrsberget nordväst om Kämpersvik (se nedan under L1967:3146), och att den är så utrasad som den är bör tyda på hög ålder. KUL 7 och 8 (L2025:8367 och L2025:8368) är mer osäkra, men de bör inte avfärdas utan vidare antikvariska åtgärder.

Övriga lämningar

En färdväg har registrerats, KUL 13 (L2025:8373). Den är belägen i anslutning till jordbruksmark och blir mycket otydlig en bit in i skogen.

En fyndplats har registrerats, KUL 33 (L2025:8392), *illustration 25*. I en bäckravin hittades ett flertal slagna och patinerade flintor. Vid provstick med jordsond framkom sand. Ytan tycks vara ett fint boplatsläge, men då flintan ger intryck av att vara mesolitisk bör den vara nederorderad från något högre upp i terrängen, åt söder. Noteras bör dock att hela denna norrsluttande "vik" bör vara ett fint boplatsläge, det vill säga även ytorna väster och öster om bäckravin.

Vidare har några mer svårtolkade lämningar registrerats. På två helt olika platser påträffades lämningar, KUL 11 och 21 (L2025:8371 och L2025:8381), som var mycket lika varandra: Nedanför ett block (cirka 1x2 meter stort) ligger en hög av mer än 25-30 mindre naturstenar, 0,1-0,65 meter stora, *illustration 26*. Strukturerna är helt klart konstruerade, men det är högst oklart vad de kan representera. Möjligen utgörs de av någon typ av gränsmärke, men i så fall skulle man önska att de mindre stenarna var placerade uppe på blocket.

En likaledes uppenbart konstruerad lämning, KUL 32 (L2025:8391), består av två korta mursnuttar, placerade med 1,5-2 meters mellanrum och i 45 graders vinkel, *illustration 29*. Hela lämningen är endast cirka 3x4 meter stor, och är belägen på hällmark i en sluttning. Även här är tolkningen högst oklar.

Slutligen påträffades ett antal fyrkantiga-rektangulära och prydligt staplade högar av sten, alla vid Bodalen, *illustration 30*. De ingår i två olika stenbrottslämningar, KUL 23 och 26 (L2025:8383 och L2025:8385). De tre som är belägna inom KUL 23 är uppbyggda av huggen (skrot)sten, se *illustration 11*, och de två som finns i anslutning

Illustration 23 KUL 27, stensättning, L2025:8386, belägen på ett åt sydöst sluttande krönläge inom Multorp. Av själva stensättningen återstår endast en botten med delvis bevarad kantkedja. Många nedrasade stenar i väster. Möjligen kan raseringen hänga samman med att den använts som torkkram, den ligger vid en liten våtmark. Foto mot öster.

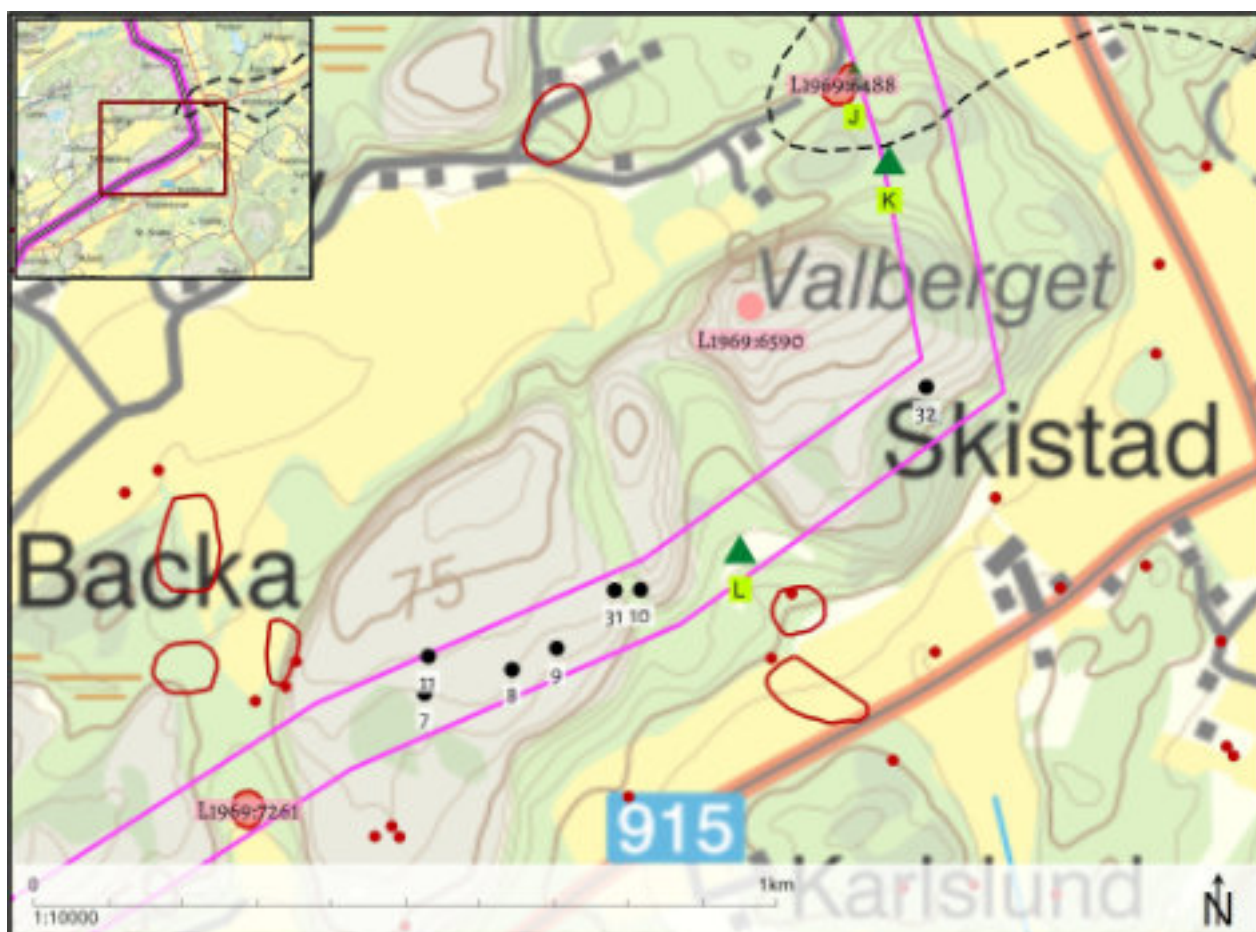

Illustration 24. Karta 5. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningsnummer framgår av bilaga 2) samt boplatzlägen inom utredningskorridor. Teckenförklaring återfinns på karta 1-4. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 25. KUL 33, fyndplats, L2025:8392 på Stora Anrås. Fynden av flinta indikerar mesolitikum. Om det är riktigt är höjden över havet för låg och själva boplatsen bör vara belägen högre upp i terrängen. Bäckravinen är dock i sig ett fint boplatsläge med sand i botten. Foto mot söder.

Illustration 26. KUL 11, L2025:8371, en svårbedömd lämning som kan vara ett gränsmärke men funktionen är oklar. På höjdläge mellan Nordby och Karlslund. Foto mot nordväst.

Illustration 27. Karta 6. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningsnummer framgår av bilaga 2) samt boplatslägen inom utredningskorridor. Teckenförklaring återfinns på karta 1-4. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 28. Karta 7. Av kartan framgår berörda tidigare kända lämningar, nyregistrerade lämningar (angivna med KUL nummer, lämningsnummer framgår av bilaga 2) samt boplatslägen inom utredningskorridor. Teckenförklaring återfinns på karta 1-4. På denna karta finns även två lila prickar som markerar två naturformation, vilka tidigare hade bedömts som skålgropslokaler. Bakgrundskarta ©Lantmäteriet.

Illustration 29 KUL 32, L2025:8391, två korta murar som ligger i 45 graders vinkel i slänt, den större öppningen nedåt på Skistad. Foto mot sydväst.

till KUL 26 är uppbyggda dels av både huggen sten och natursten, dels av enbart rundad natursten, *illustration 28*. En tolkning skulle kunna vara att detta är sten som staplats inför försäljning till vägarbeten, eller andra större infrastrukturprojekt, vilket är känt från annat håll.⁴⁷

Hällristningslägen

Inga tidigare okända ristningar har påträffats. I anslutning till de tidigare kända ristningarna vid Bodalen, L1967:2755 m fl, finns flera fina hällar se karta 2, sid 14. Dessa behöver torvas av inför en ordentlig avsökning.

⁴⁷ Swedberg respektive Toreld 2025

Illustration 30. KUL 25, staplad natursten. Ingår i KUL 26, stenbrott, L2025:8385, på Bodalen. Foto mot nordväst.

Boplatslägen

Sjutton potentiella boplatslägen har identifierats inom utredningsområdet. Dessa redovisas i *Tabell 4* samt i *Bilaga 3* och i *karta 1-7*. De flesta är belägna i skyddade lägen på sand. Baserat på strandkurvorna hos SGU är det tänkbart att hela förhistorien är representerad, från mesolitikum till järnålder.⁴⁸

Två skålgropslokaler på Ödsmål besöktes av Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar 2023. Dessa bedömdes då som naturbildningar och inte kulturlämningar. Dessa har markerats som lila prickar på karta 7.

Fynd

Inga fynd har omhändertagits inom ramen för utredningen.

Schakt, anläggningar och analysresultat

Ingen schaktning har utförts inom ramen för denna utredning. Därmed har heller inga anläggningar framkommit. Inga naturvetenskapliga analyser har utförts.

⁴⁸ SGU

Tolkning

Stora delar av utredningsområdet är mycket otillgängligt, med branter och starkt kuperad hållmark. Detta verkar avspelas i att det bitvis är ganska glest mellan kulturlämningarna.

Berörda fornlämningar

Utredningen visar att det finns 19 fornlämningar som riskerar att beröras av ledningsdragningen, *Tabell 2*. Av dessa var 14 kända före utredningen. Av dessa 12 har L1967:3146 ändrats från Fornlämningsliknande lämning / Övrig kulturhistorisk lämning till Fornlämning inom ramen för uppdraget. Ytterligare fem fornlämningar har registrerats som ett resultat av utredningen. L1969:6590, Röse, berörs inte direkt; här är det den markerade och välanvända stigen till röset som berörs.

I höjdlägena på hållmarkerna finns fyra gravar. Ett ståttligt röse, L1969:6590 finns på Valberget inom Skistad, *illustration 3*. En mer osäker lämning, L1967:3146 inom Bro, utgörs troligen av ett omplockat röse eller stensättning. Tre stensättningar är nyupptäckta (samtliga av relativt blygsam storlek), varav två är belägna i hållmark: För KUL 27 (L2025:8386) inom Multorp är bedöm-

ningen ganska säker. Även KUL 7 (L2025:8367) inom Karlslund (före detta Lushed) är relativt säker, *illustration 32*.

Ytterligare en stensättning, KUL 15 (L2025:8375) inom Tanums-Berg, har registrerats, men denna är belägen i övergång mellan mjukmark och berg. Bedömningen ganska säker, även om den verkar vara omgjord till gränsmärke.

På hållmarken är även ett kvarnstensbrott beläget, KUL 9 (L2025:8369) inom Karlslund. Brottet utgörs av en enda påbörjad (men trasig; så kallad 'varg') kvarnsten, där man sannolikt utnyttjat ett redan löst block. Det förekommer även lämningar från den egentliga granitindustrin inom fastigheten, men inte i närheten, och det finns heller inget i övrigt som tyder på att kvarnstenen skulle vara från efter 1850.

I ett parti vid Bodalen finns ett antal hållristningar, L1967:2755 m fl. Dessa är belägna lägre ner i terrängen, och vetter mot jordbruksmarken.

Ytterligare lägre i terrängen är fem boplatser och boplatksområden belägna. Tre av dessa - L1967:4441, L2020:6391, L2022:7069 - är belägna intill varandra i samma parti strax utanför Grebbestad i utredningsområdets norra del. L1969:7261 är belägen vid Hed inom Nordby, och

Tabell 1. Besiktigade lämningar

Lämning nr	RAÄ-nr	Nuvarande bedömning	Typ	Frågeställning	Område
L1967:2760	Tanum 952:1	Möjlig fornlämning	Område med fossil åkermark	Eller gravfält?	Bergslycke, Humleskog
L1967:3146	Tanum 960:1	Ökl	Fornlämningsliknande lämning	Röse eller torkram för brännstov?	Bro
L1967:3237	Tanum 937:1	Fornlämning	Röse	-	Stora Anrås, Moneberget
L1967:2755 m fl	Tanum 474:1 m fl	Fornlämning	Hållristningar	-	Bodalen
L1967:3737	Tanum 1546:1	Ökl	Fyndplats för pilspets av ben	-	Multorp
L1967:4325	Tanum 1544:1	Möjlig fornlämning	Husgrund, historisk tid	Typ, antikvarisk status	Ostorp
L1967:4441	Tanum 1584:1	Fornlämning	Boplat	-	Grebbestad
L1967:4640	Tanum 1590:1	Fornlämning	Kvarn	-	Björnås
L1969:6488	Kville 323:1	Fornlämning	Gravfält	-	Krokbräcke
L1969:6590	Kville 324:1	Fornlämning	Röse	-	Skistad, Valberget
L1969:6648	Kville 632:1	Ingen antikvarisk bedömning	Boplat	Osäkert läge	Nordby
L1969:6797	Kville 637:1	Ökl	Boplat	Osäkert läge, bevarandegrad	Ödsmål
L1969:7261	Kville 886:1	Fornlämning	Boplat	-	Nordby, Hed
L2019:5330	-	Ökl	Fossil åker	-	Grebbestad
L2020:6391	-	Fornlämning	Boplat	-	Grebbestad
L2022:7069	-	Fornlämning	Boplat	-	Grebbestad

L1969:6797 inom Ödsmål, båda i utredningsområdets södra del.

Även gravfältet L1969:6488 inom Krokbräcke ligger relativt lågt i terrängen, i ett pass mellan berg längs en äldre vägsträckning. Gravfältets fornlämningsområde berörs av nuvarande projektlayout. Länsstyrelsen kommer att fastställa dess exakta utsträckning.

Slutligen har en lägenhetsbebyggelse registrerats som fornlämning; KUL 28 (L2025:8387), Öknet inom Multorp, *illustration 33*. Torpet har belägg från 1841-1844.

Ytterligare en lämning, men med oklar antikvarisk status, finns inom utredningsområdet: L1969:6648, registrerad som boplat. Denna har inte med säkerhet kunnat lokaliseras, varför bedömningen Ingen antikvarisk status måste kvarstå. I omedelbar anslutning till denna, samt på en alternativ plats (båda berörs potentiellt av ledningsdragningen) har möjliga boplatslägen markerats, vilket gör att dessa ytor bör kunna fångas

Tabell 2. Berörda fornlämningar

Lämning nr	Typ	Förslag på åtgärd
L1967:2755, L1967:3396, L1967:2847	Hällristningar	Utredning steg 2 / Förundersökning
L1967:3146	Röse	Förundersökning
L1967:4441	Boplat	Förundersökning
L1967:4640	Kvarn	Miljön bör bevaras, inkl den närliggande vägdragningen och stenbron.
L1969:6488	Gravfält	Fastställande av fornlämningsområde samt utmärkning av detta på plats inför avverkning och övriga exploateringsåtgärder.
L1969:6590	Röse	Ligger mer än 200 m från ledningen. Akta den markerade stigen inom koncessionsområdet; inga körskador eller högar med ris får hindra besökare.
L1969:6648	Boplat (Ingen antikvarisk bedömning)	Utredning steg 2
L1969:6797	Boplat	Förundersökning
L1969:7261	Boplat	Förundersökning
L2020:6391	Boplatsområde	Schaktningsövervakning (jordlina)
L2022:7069	Boplatsområde	Schaktningsövervakning (jordlina)
L2025:8367	Stensättning	Förundersökning
L2025:8368	Stensättning (Möjlig fornlämning)	Utredning steg 2
L2025:8369	Brott/täkt (kvarnstensbrott)	Ingen
L2025:8375	Stensättning	Förundersökning
L2025:8386	Stensättning	Förundersökning
L2025:8387	Lägenhetsbebyggelse (Öknet)	Endast fd åkermark berörs i nuvarande utsträckning. Gårdsmiljön måste aktas.

Tabell 3. Berörda övriga kulturhistoriska lämningar

Lämning nr	Typ
L1967:3737	Fyndplats
L2019:5330	Fossil åker
L2025:8363	Gränsmärke
L2025:8364	Brott/täkt
L2025:8365	Lägenhetsbebyggelse
L2025:8366	Brott/täkt
L2025:8370	Brott/täkt
L2025:8371	Övrigt (sten intill block)
L2025:8372	Brott/täkt
L2025:8373	Färdväg
L2025:8374	Gränsmärke
L2025:8376	Gränsmärke
L2025:8377	Gränsmärke
L2025:8378	Gränsmärke
L2025:8379	Brott/täkt
L2025:8380	Gränsmärke
L2025:8381	Övrigt (sten intill block)
L2025:8382	Gränsmärke
L2025:8383	Brott/täkt
L2025:8384	Brott/täkt
L2025:8385	Brott/täkt
L2025:8388	Gränsmärke
L2025:8389	Gränsmärke
L2025:8390	Övrigt (jättegräva)
L2025:8391	Övrigt (murar)
L2025:8392	Fyndplats

upp i den fortsatta hanteringen, om det bedöms relevant.

Övriga kulturhistoriska lämningar inom området

Inom utredningsområdet finns även 26 övriga kulturhistoriska lämningar, av vilka två var kända före utredningen, *Tabell 3*. Dessa utgörs till största del av mer *sentida lämningar*: Nio gränsmärken, åtta stenbrott, fyra övrigt, en lägenhetsbebyggelse, en fossil åker och en färdväg. Två av övrigt, KUL 11 och 21 (L2025:8371 och L2025:8381) utgörs eventuellt av gränsmärken. Dessutom två förhistoriska fyndplatser.

Stenbrotten är av varierande omfattning, men bör samtliga ha använts under senare delen av 1800-talet eller början av 1900-talet, *illustration 34*.

Lägenhetsbebyggelsen inom Björnsås, KUL 5 (L2025:8365) kan inte återfinnas i något kartmaterial, men är sannolikt från efter 1850; den är belägen i omedelbar anslutning till ett mindre stenbrott, KUL 4 (L2025:8364), och det finns eventuellt huggen sten i husgrunden.

Inom den fossila åkern inom Tanums-Rörvik (L2019:5330) finns röjningsrösen och diken, där

Illustration 31 Plundringsgropar i toppen av röset L1969:6590, se också omslag. Foto mot sydost.

Illustration 32. Annika dokumenterar KUL 7, stensättning, L2025:8367, belägen på Karlslund. Foto mot nordväst.

dikena är synliga i terrängskuggningen. Ytan utgörs av åkermark på ekonomiska kartan från 1930-talet.

Gränsmärkena är av olika slag, där merparten är av mer gängse utformning med ett mindre fundament, *illustration 35*. KUL 1 (L2025:8363) är

Illustration 33. KUL 28, lägenhetsbebyggelse, L2025:8387. På bilden syns den tillbyggda verandan. Denna har uppförts i plankteknink till skilnad från den övriga stuga vilken är timread. Den är således ett senare tillskott till huset. Foto mot sydväst.

Illustration 34. KUL 23, stenbrott på Bodalen, L2025:8384. Stenbrottet är stort, cirka 155 x 55 meter. Det innehåller alla stadier från brytning till tillverkning och utgör därmed ett småbrott. Förutom högar med skrotsten, arbetsplatser för tillverkning finns även att par vägar, anlagda av skrotsten och putsskärv. Foto mot nordost.

beläget i aktiv gräns men registreras då det är mycket ståtligt och beläget i skärningen mellan fyra olika fastigheter. Två märken, KUL 17 (L2025:8377) inom Bodalen och KUL 20 (L2025:8380) inom Tanums-Hala, är mycket lika varandra, med en kvadratisk uppbyggd och kallmurad form och med en viss höjd. Även två av de lämningar som registreras som Övrigt, KUL 11 (L2025:8371) inom Karlslund i södra delen, och KUL 21 (L2025:8381) inom Bodalen i norra delen, utgörs eventuellt av gränsmärken, *illustration 36*. Dessa lämningar består båda av ett större block vid vars ena sida det ligger en hög osorterade mindre stenar.

Ytterligare två lämningar - båda registrerade som Övrigt - är av mer udda slag. KUL 31 (L2025:8390) inom Karlslund utgörs av en jättegryta belägen i en ganska brant sluttning. Det är okänt om några namn eller historier är knutna till den. KUL 32 (L2025:8391) inom Skistad slutligen utgörs av två mycket korta stenmurar placerade intill varandra i en relativt brant sluttning i hällmark, med en större lucka mellan dem nedåt i terrängen, och en smalare öppning uppåt i terrängen. En tänkbar tolkning är att det rör sig om någon typ av jaktvärn.

Illustration 35. KUL 29, gränsmärke på Bro, L2025:8388. Gränsmärket är av den vanliga enkla typen med fundament och visarsten. Foto mot nordväst.

Illustration 36. KUL 21, övrig lämning, L2025:8381 på Brodalen. Lämningen kan utgöra ett raserat gränsmärke. Det finns dock exempel på fler liknande lämningar som antyder att detta kanske inte är den rätta tolkningen. Foto mot nordöst.

Tabell 4. Boplatsläge

Nr	Karta	Kommentar	Möh	Berörd yta
A	1	Flack slänt åt S ned mot åkermarker. Metalltid eller yngre stenålder.	19	Ca 0,3 ha
B	1	Sand. Svag sluttning mot SO. Metalltid eller yngre stenålder.	20	Ca 0,2 ha
C	1	Sandigt, men en mkt liten yta, och lite brant. Stenålder.	27	Max 0,1 ha
D	1	Skyddat. Sand. Senmesolitikum.	38	Ca 0,2 ha
E	1	Sandigt. Senmesolitikum, alt metalltid.	35	Ca 0,4 ha
F	3	Sand. Bäck/dike. Övrig slagen bränd (?) flinta i bäcken. Mellan-/senmesolitikum.	38	Ca 1 ha
G	4	Sand. Fint läge, om det inte är för blött. Järnålder.	19	Ca 0,4 ha
H	4	Silt lägre ner i terrängen, högre upp sand. Senmesolitikum/neolitikum.	43	Ca 0,4 ha
I	4	Fint läge, svag sluttning mot NO-O. Sand. Mellanmesolitikum.	51	Ca 1 ha
J	5	Mkt fint boplatsläge, sand. O änden av gravfältet L1969:6488. Mellanmesolitikum.	43	-
K	5	Fint läge, sand. Tidig-/mellanmesolitikum.	51	-
L	5	Flackt med berg i NO och NV, sluttning åt SO. Sand. Senmesolitikum och framåt.	47	Ca 0,5 ha
M	6	L1969:6648. Gbg inv 230? Fint läge, sand. Även i backen åt NO. Tidigneolitikum eller metalltid.	30	Ca 1 ha
N	7	V om Ekhofts nr 12. Gbg inv 230? Alin 119? Enl SGU glacial lera. Inom koncessionsområdet sand i detta parti. Metalltid.	25	-
O	7	Skyddat läge, med sand och bäck. Senmesolitikum.	31	Ca 0,2 ha
P	7	Bra läge, men med steniga partier i sanden. Flack svag sluttning. Neolitikum.	24	Ca 0,5 ha
Q	7	Fint läge, men liten sandtäkt kan ha förstört en del. Mkt stenigt i slänten SO om. Samma sandparti som L1969:6797. Neolitikum.	23	Max 500 m ²

Av betydligt *äldre* datum är de två fyndplatser som finns i området. Vid L1967:3737, inprickad i våtmarken Korsmyr inom Multorp, ska det ha påträffats en pilspets av ben samt en rätmejsel av flinta. Inprickningen är belägen utanför utredningsområdet, men Korsmyr har en utsträckning in i utredningsområdet. Fyndplatsen KUL 33 (L2025:8392) är belägen inom Stora Anrås. Här påträffades vid utredningen ett flertal slagna och patinerade flintor i en bäck som meandrat sig ner i en ganska brant och sandig sluttning. Flintan bör vara mesolitisk, och därmed härröra från högre upp i terrängen. Inprickningen är gjord utanför utredningsområdet, men fina boplatslägen finns inom utredningsområdet norr och öster om fyndplatsen, boplatsläge G och H.

Troliga lägen för fornlämningar som ej är synliga ovan mark

Under inventeringen har 17 potentiella boplatslägen identifierats, *Tabell 4, bilaga 3 och karta 1-7*. Merparten är belägna i skyddade lägen på sand. Höjden över havet varierar från 19 meter upp till 51 meter, vilket innebär att vi potentiellt har hela förhistorien representerad, från mesolitikum till järnålder.

Lämningar utanför området

Ytterligare tre fornlämningar belägna utanför koncessionsområdet har ingått i utredningen, *Tabell 5*. Ingen av dem berörs av nuvarande utformning.

L1967:2760 inom Bergslycke utgörs av ett gravfält, alternativt ett område med fossil åkermark. Bedömningen var tidigare Möjlig fornlämning, men har ändrats till Fornlämning då lämningen bedöms vara av hög ålder oavsett om den utgörs av ett gravfält eller av ett röjningsröseområde.

L1967:3237 på Moneberget inom Stora Anrås, utgörs av ett röse, *illustration 37*. Det är inte lika statligt som det på Valberget söder om (L1969:6590) och är heller inte placerat i ett lika anslående läge. Däremot bör man ha fri sikt mellan de båda rösen.

L1967:4325 inom Ostorp var tidigare bedömd som Husgrund, Historisk tid och Möjlig fornlämning. Typ och bedömning har ändrats till Lägenhetsbebyggelse och Fornlämning, då vi dels

Tabell 5. Besiktigade fornlämningar utanför området

Lämning nr	Typ	Förslag på åtgärd
L1967:2760	Område med fossil åkermark	Berörs inte av nuvarande utformning.
L1967:3237	Röse	Berörs inte av nuvarande utformning.
L1967:4325	Lägenhetsbebyggelse	Berörs inte av nuvarande utformning.

Illustration 37. Överblick av röset L1967:3237 på Moneberget. Foto mot nordväst.

Illustration 38 Vid kvarnlämning L1967:4640, på Björnås, finns en fin kulturmiljö där denna stenbro möjligen har anlagts för de tunga transporterna till kvarnen. Foto mot väst.

Illustration 39. Stenbrott vid Björnås, KUL 6 och L2025:8366. Det relativt välordnade stenbrottet kan tolkas som att arbetarna haft tillgång till kran.

har kunnat utesluta att det rör sig om Ostorps gamla tomt (vilket innebär att det inte rör sig om en bytomt/gårdstomt), och dels beroende på synbar avsaknad av huggen sten i husgrund och jordkällare, vilket starkt pekar på tillkomst före 1850. Bebyggelsen har inte återfunnits i äldre kartmaterial, men kan eventuellt härledas i husförhörslängderna 1821.

Kulturmiljövärden

Kulturrehistoriska lämningar är ett samlingsbegrepp som omfattar både fornlämningar och övriga kulturrehistoriska lämningar. Kulturrehistoriska lämningar är spåren efter människors verksamhet i landskapet som tillkommit genom äldre tiders bruk. Även de kulturrehistoriska lämningar som inte är fornlämningar är en viktig del av kulturmiljön.

En enskild lämning bör aldrig ses som en fristående punkt, utan i sammanhang med resten av det omkringsliggande landskapet. Varje enskild lämning ingår i en större kontext, både med terrängen och andra lämningar i närheten, och med olika tidsskikt och mentala berättelser.

Nedan lyfts ett antal miljöer fram, där detta förhållande är mer framträdande. Vid dessa

platser bör man särskilt fundera på utformning av eventuella arbetsytor och tillfartsvägar, och se till att göra så få och små ingrepp som möjligt i kulturmiljön.

En kulturmiljö, *Krokbräcke – Åbrott*, berörs.

Kvarnlämningen L1967:4640, belagd på karta 1696, ligger i ledningsdragningen. Strax söder om finns bland annat tre rösen, och strax öster om (inom utredningsområdet) finns en fin liten stenbro av huggen sten i den brukningsväg som ännu används, *illustration 38*. Det är tydligt att den som brukar fastigheten (Björnås) lägger vikt vid att ta hand om de kulturmiljövärden som finns. Närmaste stolpe planeras cirka 50 meter sydost om kvarnlämningen. Stor hänsyn bör visas vid avverkning och transporter inom området. Om intrång i fornlämning eller fornlämningsområde inte går att undvika, ska tillstånd sökas från Länsstyrelsen, som avgör utformning och omfattning av åtgärderna.

Även de två större **stenbrottsmiljöerna L2025:8366** (inom Björnås) och L2025:8383 (inom Tanums-Ejgde och Bodalen) bör aktas. Den förstnämnda är vidsträckt och omfattar många fina och pedagogiska detaljer, i flack och glest bevuxen hållmarksterräng, *illustration 39*. Kvarlämnad sten visar att man farmställt storgatsten. En stol-

Illustration 40. KUL 23, stenbrott, L2025:8383. Bilden visar skrotsten, och bland dem även kasserad gatsten. Foto mot sydost.

pe planeras strax inom **L2025:8366**, det är önskvärt att denna placering justeras. Om det måste köras inom området är det önskvärt att detta kan göras på ett sätt som i så stor utsträckning som möjligt visar hänsyn till lämningarna. Sydost om stenbrottsområdet löper en mycket karaktäristisk stenmur i aktuell gräns, även denna får gärna aktas. I det fall det ska köras här, kan förslagsvis en öppning tas upp i muren och stenarna läggas intill, så att det går att återställa muren ifall det skulle vara önskvärt i framtiden. **L2025:8383** är belägen i en ganska brant sluttning, och uppvisar flera ovanliga drag. Bland annat finns i det lägre södra partiet tre prydliga staplar av skrotsten, vars syfte är oklar. Det tycks också som att man i stor utsträckning använt sig av redan lösa block vid arbetet, då det är ytterst ont om borrhål. Kvarlämnad sten visar att man framställt gatsten, *illustration 40*. En kortare vägbank av putsskärv och skrotsten finns centralt inom ytan. Två stolpar är planerade på ömse sidor om lämningen. Liksom i fallet med **L2025:8366** är det önskvärt att eventuell körning

inom lämningen kan göras på ett sätt som i så stor utsträckning som möjligt visar hänsyn till lämningarna.

Hällristningsmiljön vid Bodalen, **L1967:2755**, **L1967:3396**, **L1967:2847** (inom koncessionsområdet men utanför den korridor som planeras att avverkas) och **L1967:3275** (belägen utanför koncessionsområdet) behöver aktas vid arbetet med ledningsdragningen. I det fall en kommande arkeologisk utredning steg 2 visar att det finns ristningar även inom ytan för avverkning gäller givetvis samma sak för dessa. Just i detta parti av ledningen tycks det finnas en redan befintlig brukningsväg som inte berör (de nu kända) ristningarna; kanske kan denna användas. Om intrång i fornlämning eller fornlämningsområde inte går att undvika, ska tillstånd sökas från Länsstyrelsen, som avgör utformning och omfattning av åtgärderna.

Lägenhetsbebyggelsen Öknet inom Multorp, **L2025:8387**, ligger endast delvis inom koncessionsområdet; husgrunderna ligger utanför, i den nordöstra delen av lämningen. I nuvarande utformning är det endast den västra delen som utgörs av före detta åkermark som berörs. Hänsyn bör ändå visas mot denna del av lämningen, och skador på mark och eventuella stengårdesgårdar bör undvikas. Det går fortfarande en (till stora delar) användbar väg fram till Öknet, från Bergslycke i nordost, kanske är det lockande att använda denna vid arbetet med ledningen. I det fallet behöver man akta de strukturer som hör till lämningens nordöstra delar: husgrunder, grindstolpar, vägbank och terrasseringsar. Det bästa vore om man kunde köra helt utanför lämningen. Om intrång i fornlämning eller fornlämningsområde inte går att undvika, ska tillstånd sökas från Länsstyrelsen, som avgör utformning och omfattning av åtgärderna.

Det skadade **gravfältet L1969:6488** är beläget precis utanför koncessionsområdet, men ett tillhörande fornlämningsområde bör beröras. Om intrång i fornlämning eller fornlämningsområde inte går att undvika, ska tillstånd sökas från Länsstyrelsen, som avgör utformning och omfattning av åtgärderna.

Den kommunala kulturmiljön Krokbräcke – Åbrott innefattar gravfältet. Miljön följer den ålderdomliga vägsträckning som går strax förbi gravfältet, ända bort till gravfältet **L1969:5980** i öster, med bland annat en imponerande domarring. Kulturmiljön omfattar även bland annat yt-

terligare ett gravfält samt ett flertal hållristningar.

Röset på Valberget, **L1969:6590**, ligger cirka 200 meter från koncessionsområdet, men upp till röset går en utmarkerad och välanvänd stig, delvis inom koncessionsområdet. Denna stig behöver aktas vid arbetet med ledningen och vid efterföljande underhåll: Inga körskador eller högar med ris får hindra besökare.

Antikvarisk bedömning

Utredningen visar att det finns 19 fornlämningar som riskerar att beröras av ledningsdragningen, *Tabell 2*. Inom utredningsområdet finns även 26 övriga kulturhistoriska lämningar, *Tabell 3*. Dessutom har 17 potentiella boplatsslagen identifierats, *Tabell 4*.

Värdering av måluppfyllelsen

Utredningen har utförts i stort sett enligt plan. Då planeringen av arbetsvägar och upplagsplatser inte förelåg vid inventeringsperioden, har sådana ytor inte ingått i utredningen.

Fält- och rapportpersonalen äger en fastighet i anslutning till, men ej inom, koncessionsområdet. Detta har inte påverkat vare sig utförande eller resultat.

Förslag på ytterligare åtgärder inför kommande skede

Kulturlandskapet anser att samtliga berörda lämningar i första hand ska aktas i den fortsatta hanteringen. I den mån stolpplaceringar kan justeras för att undvika lämningar bör detta göras. De fornlämningar som inte kan undvikas bör bli föremål för ytterligare antikvariska åtgärder. Potentiella boplatsslagen som berörs bör bli föremål för utredning steg 2.

I båda ändarna av ledningen planeras för jordlina mellan sista stolpe och transformatorstation. Härvid riskerar L1967:4441, L2020:6391 eller L2019:5330 respektive L1969:6797 att beröras. Även här kan det bli aktuellt med vidare antikvariska åtgärder.

Det som utretts nu är enbart ledningsdragningen inom koncessionsområdet. Det kommer att tillkomma arbetsvägar och arbetsytor, men var dessa ska vara är inte känt för tillfället. En kompletterande utredning får utföras när planer finns.

Generell hänsyn

Övriga kulturhistoriska lämningar (ÖKL) omfattas av det generella skydd för kulturmiljön som ges i Miljöbalken (MB). Skogsstyrelsen rekommenderar generellt ett 5 meter stort skyddsområde för ÖKL i skogen. Detta kan tillämpas på alla ÖKL oavsett om de ligger i skogen eller ej.

Observera att för fornlämningar bestämmer Länsstyrelsen hänsynsområde (så kallat fornlämningsområde) utifrån varje enskild fornlämnings specifika förutsättningar. I de fall Ellevio genomför avverkning som påverkar fornlämning eller fornlämningsområde ska de inkomma till Länsstyrelsen med en begäran om samråd för detta.

I de fall skogsavverkning utförs av enskilda fastighetsägare hanteras detta enligt rutin (skogsvårdslagen). För att säkerställa att lämningar inte skadas bör dessa märkas ut inför avverkning och anläggning. Vidare bör de skyddas inför framtida skötsel med utmärkning; så kallade kulturstubbar är ett bra och relativt varaktigt sätt att märka ut på. Om det inte är möjligt får andra metoder användas. Det är viktigt att påpeka att enbart markering på karta inte utgör fullgott skydd mot skador.

I MKB för projektet anges att ”Inför anläggningsarbetet ska kända kulturhistoriska lämningar märkas ut i fält för att minimera risken för att de ska beröras av arbetsmaskiner.”⁴⁹ Detta ska gälla även inför avverkning. Utmärkning ska ske av kompetent personal.

Särskild hänsyn

Om intrång i fornlämning/fornlämningsområde ej går att undvika ska tillstånd sökas från Länsstyrelsen, som avgör utformning och omfattning av åtgärderna.

Lagstiftning

Fornlämningar är skyddade enligt 2 kap i Kulturmiljölagen (KML) och genom miljöbalkens (MB) generella hänsynsregler, där stor vikt läggs vid hänsyn till kulturlämningar och kulturmiljöer. Ansökan om ingrepp i lämningar lämnas till länsstyrelsen.

För fornlämningar gäller att de förutom själva lämningen även omges av ett så kallat fornlämningsområde. Fornlämningsområdet utgörs av ett så stort område på marken (eller sjöbotten)

⁴⁹ Ellevio 2019

som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Fornlämningsområdets storlek avgörs av länsstyrelsen från fall till fall.

KML syftar till att skydda och vårda kulturmiljöer. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön (KML kap 1).

Inom begreppet miljö i MB ryms även kulturmiljö. MB's hänsynsregler ställer krav på att undvika skador på områden och miljöer som innehåller kulturvärden (MB kap 1). Även övriga kulturhistoriska lämningar omfattas av det generella skydd för kulturmiljön som ges i MB. MB ger också möjlighet att ställa krav på att en verksamhetsutövare ska utföra kompensationsåtgärder för eventuell skada som uppstår (MB kap 2). En arkeologisk undersökning enligt KML är inte att betrakta som en kompensationsåtgärd i lagens mening.

Vid all planläggning ska hänsyn tas till kulturvärdena. Att skydda kulturvärdena i en detaljplan handlar i hög grad om att säkerställa olika kvaliteter för framtiden. Det kan handla om såväl enskilda detaljer som olika strukturer som sammantaget ger ett tidsdjup, historisk förankring och identitet. I begreppet hänsyn ligger att man har skaffat sig kännedom om:

- vilka kulturvärdena är,
- hur de påverkas av den föreslagna åtgärden,
- vad man kan göra för att undanröja eller minska eventuella konflikter med motstående allmänna intressen och mellan allmänna och enskilda intressen.

Vid planläggning ska bestämmelserna om hus hållning med mark- och vattenområden i 3 och 4 kapitlet MB tillämpas.

Gränsmärken i aktuell gräns är skyddade enligt 14 kap 9 § brottsbalken. Ansökan om säkerställande av gränsmärken lämnas till Lantmäteriet.

Stengärdesgårdar i anslutning till jordbruksmark åtnjuter biotopskydd enligt Miljöbalken 7 kap. 11 §. Detta innebär att de inte får täckas över eller tas bort. Ansökan om dispens från biotopskyddet skickas till länsstyrelsen.

Källor

Litteratur

Alin, Johan	1955	<i>Förteckning över stenåldersboplatser i norra Bohuslän</i> . Göteborgs fornminnesförening.
Ekhoff, Emil	1880	Qville härads fasta fornlemningar. I Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia. Sjätte häftet (andra bandet, andra häftet).
Löfdahl, Maria	2006	<i>Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län</i> . 19. <i>Ortnamnen i Tanums härad</i> 2. <i>Naturnamn</i> . Språk- och folkminnesinstitutet. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg.
Rolöf, Magnus; Nordell, Linnea	2020	<i>Grebbestad Östra. Utredning öster om Grebbestad samhälle. Arkeologisk utredning steg 1. Tanums socken och kommun</i> . Bohusläns museum Rapport 2020:01.
Röjder, Catarina	2013	<i>Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län</i> . 19. <i>Ortnamnen i Tanums härad</i> 1. <i>Bebyggelsenamn</i> . Språk- och folkminnesinstitutet. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg.
Toreld, Andreas	2019	<i>Vik 1:105 och Vik 1:99 i Tanums socken och kommun, Västra Götalands län. Arkeologisk utredning. Stenbrott och torkram för brännntorv från historisk tid</i> . Kulturlandskapet rapporter 2019:2.
Östlund, Annika; Börjesson Liljas, Lisa	2022	<i>Sten.doc 2.0. Den bohuslänska granitindustrin – kunskapsuppbyggnad och planeringsunderlag</i> . Kulturlandskapet rapporter 2022:3.

Digitala källor

Kulturmiljöregistret, KMR	Fornsök, https://app.raa.se/open/fornsok/
Lantmäteriet	Historiska kartor, https://historiskakartor.lantmateriet.se/
Länsstyrelsen i Västra Götaland	Informationskartan, https://ext-webbgis.lansstyrelsen.se/lsto_informationskartan/
Riksarkivet	Tanums kyrkoarkiv, Husförhörlängder, https://sok.riksarkivet.se/kyrkoarkiv
Statens historiska museum, SHM	SHM katalogvisning, https://catview.historiska.se/catview/index.jsp
Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar	https://hallristning.se/faltrapporter/
Sveriges geologiska undersökning, SGU	Kartvisaren, https://apps.sgu.se/kartvisare/

Ej publicerade källor

Ellevio	2019	<i>Ny 44 kV-ledning mellan Grebbestad och Fjällbacka i Tanums kommun i Västra Götalands län. Miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Ansökan om nätkoncession för linje</i> . Oktober 2019.
Hovanta, Elise	2019	<i>Kulturmiljöutredning Grebbestad-Fjällbacka</i> . Stigfinnaren Arkeologi och kulturhistoria AB. Daterad 3 april 2019.

Bilagor

Bilaga 1 - Tidigare kända lämningar

Bilaga 2 - Nya lämningar

Bilaga 3 - Boplatslägen

Bilaga 1 - Tidigare kända lämningar

Lämning nr	RAÄ-nr	Nuvarande bedömning	Typ	Område	Äldre beskrivningar	Kommentar	Uppdaterad antikvarisk bedömning	Förslag på åtgärd
L1967:2760	Tanum 952:1	Möjlig fornlämning	Område med fossil åkermark	Humleskog	Inventeringsboken: Gravfält(- <i>silkade röjningsrösområde</i>), 110x40 m (NNV-SSÖ) bestående av ca 15 fornlämningar. Dessa utgörs av 14 runda stensättningar och 1 oval stensättning. De runda stensättningarna är 3-7 m diam 0,1-0,6 m h, två är höglänkade. Övertorvade, kraftigt humstäckta, med i ytan talrika stenar, vanligen 0,25-0,5 m st, flera större block ingår, ofta 0,7-1,5 m st, en har mittblock, 3x2,5 m st och 1 m h. Den ovala stensättningen, belägen i SSO är 14x5 m (N-S) och 4 m h. Övertorvad, humstäckt med i ytan talrika stenar 0,25-0,5 m st. Flera har röjningsrösekaraktär, liksom ytterligare ett 10-tal ställvis stensättningsliknande lämningar i sluttningen mot VSV intill ca 40 m från moränryggen. "Obs! Två rösen i områdets mitr kan vara fornlämningar som blivit påbyggda med röjningssten. Den oavala 'stensättningen' torde vara naturbildning."	Kan inte uteslutas att det är ett gravfält. Om det är fossil åkermark bör det vara ålderdomligt.	Fornlämning	Förundersökning
L1967:3146	Tanum 960:1	Ökl	Fornlämningsliknande lämning	Halekrokarna	Inventeringsboken: "Röseliknande lämning / <i>torkram för brännstoft</i> ? / 4 m diam och 0,4 m h. Humusblandad fyllning med oftast rundade stenar, vanligen 0,3-0,5 m st. I N kanten är upprest klumpsten 0,5 m h, 0,6 m br och 0,4 m tj. <i>Möjligt torkram för torv.</i> "	Formen är snarare oval än rund och ca 5x4 m stor. Inom lämnings S parti tycks det finnas en fyrkantig eller rektangulär form, ca 3x2 m stor. Omöjligt avgöra lämningstyp utan (del)undersökning, men det rör sig sannolikt om en grav som blivit omplockad.	Fornlämning, Röse	Förundersökning
L1967:3237	Tanum 937:1	Fornlämning	Röse	Moneberget	Inventeringsboken: "Röse, 8 m diam och 0,4 m h av kantiga stenar, vanligen 0,3-0,5 m st. Något omplockat och kringspjutt. Invid rösets V kant är en vale, 1,5 m diam och 0,7 m h."	Det kan noteras att det är fri sikt till Valeberget, med sitt röse (L1969:6590). Berörs inte av ledningsdragningen.	-	Ligger mer än 200 m från ledningen
L1967:3275 m fl	Tanum 474:1 m fl	Fornlämning	Hällristning	Bodalen	L1967:3275 - Tot. 5 skepp, 6 djurfururer, 1 fotfigur, 9 fragment och linjer samt 12 skålgropar. L1967:2847 - Tot. 2 skepp, 2 fågelfigurer, 1 linje och 1 skålgrop. L1967:3396 - Tot. 4 skepp, 1 våglinje, 1 helt uthuggen yta och 1 skålgrop. L1967:2755 - 1 djurfurur, 1 oval figur, 1 böjd linje, 2 linjer och 5 skålgropar.	Tre av hällarna ligger inom koncessionsområdet. Inom koncessionsområdet finns ytterligare hållar som bör torvas av.	-	Utrredning steg 2, Förundersökning
L1967:3737	Tanum 1546:1	Ökl	Fyndplats	Multorp	Inventeringsboken: "Fyndplats för pilspets av ben. Utmed kanterna är en djup fåra, vari det satt flera flintskärvor fastsatta med något ämne. Den lille gosse, som hittade pilen i en torkad torva från mossen, tog ur flintskärvorna och de har försvunnit. Fyndet gjordes sannolikt omkring 1880." "Fyndplats för råttmejsel av flinta, med tydliga, oslipade smalsidorna: något slipade på bredsida. Fyrkantig bane. Eggen oslipad, 1,75 tum bred och 4,55 tum l."	Pilen finns avbildad i Montelius "Minnen från vår forntid", sid 7, nr 65.	-	Ingen

Lämning nr	RAÄ-nr	Nuvarande bedömning	Typ	Område	Äldre beskrivningar	Kommentar	Uppdaterad antikvarisk bedömning	Förslag på åtgärd
L1967-4325	Tanum 1544:1	Möjlig fornlämning	Husgrund, historisk tid	Ostorp	Inventeringsboken: "Område med bebyggelselämningar, 140x85 m (SV-NÖ), mycket ungefärligt. I områdets övre del, vid foten av berget är en stor samling stenar i upp till en mansbådas storlek, ca 25 m diam, men ojämt i form och yta, ca 0,6 m h. Området omkring är röjt. I NÖ delen är sadelläge med grushåla mot berget. Rest av sentida bebyggelse? är en husgrund 6x6 m (närmast O-V) och 0,5 m h. Som brukningsväg och N därom är en jordkällare." "Enl. ödegårdsforskaren G. Framme har Ostorp haft en ödegård bortåt Lilla Anrås. Det kan inte uteslutas att tomten legat här."	Den eventuella frånvaron av huggen sten tyder på tillkomst före 1850. Aven den röjda ytan känns ålderdomlig. Fordrupade arkivstudier kan möjligen kasta mer ljus. Sandtåkten bör vara av senare datum. Framme nämner inte Ostorp i Tanum. Detta bör inte vara Ostorps ödegård.	Fornlämning, Lägenhets-bebyggelse	Berörs inte av nuvarande utformning
L1967-4441	Tanum 1584:1	Fornlämning	Boplats	Grebbe stad	Boplats, ca 140x90 m (NV-SÖ). I området hittades, i skogstig, del av 1 spån, 1 avslag och ett par bitar slagen flinta. I åkern V därom hittades 1 avslag i SÖ spetsen.	Justeras utifrån terrängen. Berörs ev av jordlina.	-	Förundersökning
L1967-4640	Tanum 1590:1	Fornlämning	Kvarn	Björnås	Bäckvarn hörande till Björnås, belagd på geometrisk avmätning 1696. Ses på kartan som liten bäckvarn öster om en hägnad. Vid fältbesök iaktogs stengrunder/stenkista invid uttorkad bäckfåra/ränna, försänkningar i marken vilket kan vara damm. Dagens bäckfåra har nytt lopp norr om kvamlämningen.	Ligger rakt under ledningen i nuvarande utformning.	-	Miljön bör bevaras, inkl den närliggande vägdragningen och stenbron (KUL nr 2).
L1969-6488	Kville 323:1	Fornlämning	Gravfält	Krokbräcke	Inventeringsboken: "Gravfältet består av 19 fornlämningar. Dessa utgörs av 3 högar. 7 stensättningar, 9 resta stenar. Gravfältet är triangulärt med 40 m sida. Högar är 6-8 m i diam och 0,8 m h. Stensättningarna är 4-5 m i diam och 0,2-0,3 m h. Övertorvade, några med enstaka sten i ytan. De resta stenarna 9 st är 0,4-0,7 m h och 0,5-0,7 m tj, alla mer eller mindre kilformiga. 4 bildar en svagt böjd linje N-S och begränsar gravfältet åt NV. Ett antal stenar ligger men som förmodligen varit resta. Dessutom finns några klumpformiga stenar 0,5-0,8 m st."	Utsattes för grov skada på 1990-talet, ingen dokumentation, efterundersökning eller återställande har skett. Vid tillfället för anmälan till Istvar bitar av br ben och kol synliga spritt inom ytan för skadan. Vid besiktning konstateras att SV halvan är svårt skadad, och att NO halvan tycks ligga kvar relativt ostört. I S finns en hög med jord, rötter och stenar, sannolikt rester från den skadade delen. Inom den till synes mer oskadade NO delen finns resta stenar som kan vara flyttade, alt omkullvälta.	-	Utmärkning av fornlämningsområde
L1969-6590	Kville 324:1	Fornlämning	Röse	Skistad	Inventeringsboken: "På ett krön av ett högt berg, med vid utsikt runt om. Röse, 14 m i diam i ursprunglig form. 2 m. h. Av 0,2-0,5 m st stenar. Röset välbevarat med utv rest av kallmurning i Ö, S, V. Kallmurningen i Ö, S är svagt inåtböjd. Vid foten är sten ca 0,5x0,5 m st. lagda med flata sidan utåt, ett varv. Sedan följer mindre, avläng sten 0,2-0,5 m l, 0,1-0,3 m h. lagda på varandra. Hela murningen är 2 m. h. I NV syns det som om ytterligare en kallmurning ligger utanför och nedanför den inre, med sten nerrasad på den yttre. Denna går 1 m utanför och består av 0,3-0,5 m stora stenar. Ytterligare en kallmurning kan ses innanför de två andra. Det tycks som om röset är uppbyggt av kallmurad sten i ofta på varandra följande lager eller skal. Röset är utkastat åt olika håll vilket gör att centrum är starkt omplockat, och i vilket det finns en grop 3 m i diam, 2 m dj i vars botten det ligger en håll 7 cm tjock, 1 m br, och drygt 1 m l. Efter samtal med bonden i gården sade han att övre delen av kallmurningen har han lagt dit, ung 1 m."	Det går en markerad och väl använd stig upp till röset från dalgången NO om, med en hemmagjord skylt från vägen. Det kan noteras att det är fri sikt till Moneberget, med sitt röse (L1967:3237). Berörs inte av ledningsdragningen.	-	Ligger mer än 200 m från ledningen. Akta den markerade stigen; inga körsador eller högar med ris får hindra besökare.

Lämning nr	RAÄ-nr	Nuvarande bedömning	Typ	Område	Äldre beskrivningar	Kommentar	Uppdaterad antikvarisk bedömning	Förslag på åtgärd
L1969:6648	Kville 632:1	Ingen antikvarisk bedömning	Boplats	Nordby	Göteborgsinventeringen: "Stenåldersboplatz å åsen mellan Råröd och Kärill, där det ganska vidsträckt odlade området Ö. om Råröd slutar. En skyddad sluttning mot S. Området har en gång varit odlat men lag vid mitt besök i gammal vall, och området närmast ovanför, som nog också hör till boplatzen, är ljungbeväxt. Platsen ligger något V. om den av Ekhoft G. och B. F. del II sid 142, nr 12 beskrivna 'verkstadsplatsen' men på hans plats kunde jag inget hitta." Inventeringsboken: "Läget högst osäkert. [...] Ett läge som också kan stämma utifrån Cbg inv beskrivning är ett par sadellägen i bergen 8-900 m SV härom (berget mellan Råröd och Kärill)" Alin 1955, nr 191: "Kärill, 500 m VNV om gårdarna, i en tidigare odlad södersluttning. (Kv 230.) Skärva med skrapegg 1. Nära denna lokal bör ligga Ekhoft A: 12 (Kv 43) [...]".	Ekhoft nr 12 finns utsatt på karta i Ekhoft 1880, ca 600 m SV om L1969:6648. Om fyndplatsen för skrapa ligger ngt V om denna, är nuvarande inprickning helt fel. Beskrivningen av läget "där det ganska vidsträckt odlade området Ö. om Råröd slutar" stämmer dock väl med inprickningen. Notera även att Cbg inv anger "boplatz", och ej nämner skrapan. Det kan inte uteslutas att fynd gjorts här, och åker och sluttning O och NO om är fina boplatzlägen.	(Då lämningen ej kunnat verifieras i fält blir regi-strengsstatus Uppgift om, vilket ger Ingen ant bed, som tidigare)	Utredning steg 2
L1969:6797	Kville 637:1	Ökl	Boplats	Ödsmål	Göteborgsinventeringen: "Stenåldersboplatz på sandplatan, omedelbart Ö. om N. Ödsmål. Rätt mycket flintavfall i kanten av vägen över åsen. Platan gräs- ljung- eller trädbeväxt utom i vägen. Vägen över åsen utgår från vägen blott något 100-tal m. N. om de båda gårdarna, som ligger nära intill varandra på var sin sida om vägen."	Det inprickade läget stämmer nog ganska bra. Lämningen kan vara påverkad av byggnation.	Fornlämning	Förundersökning
L1969:7261	Kville 886:1	Fornlämning	Boplats	Hee	Inventeringsboken: "Stenåldersboplatz, okänd utsträckning. I en mindre brukningsväg samt i åkerkanten iaktogs sparsamt med flintavslag samt en flintskrapa."	Sparsamt med flinta i höstsådd åker.	-	Förundersökning
L2019:5330	-	Ökl	Fossil åker	Grebbe stad	Fossil åker, ca 170x30-75 m (N-S). Inom detta område 1 möjlig jordkällare alt omgrävt odlingsröse 5,5x4 m, 5 röjningsrösen/vallar varierande mellan 2x2,5-11x5 m upp till 1,5 m h, samt möjliga husgrunder eller småhågn i form av stenpackningar/stenansamlingar och låga murar. Ett av rösena ombyggt till militärvärn. [...] Område med odlingsrösen inom ett ca 60x30 m stort område. I N ände ett system av smala, delvis korslagda dikningar. Området begränsas i N av gårdesgårdar.	Justeras i N pga ytterligare röjningssten samt åkerparceller i terrängskuggningen. Berörs eventuellt av nedgrävning av jordlina.	-	Förundersökning
L2020:6391	-	Fornlämning	Boplats-område	Grebbe stad	Boplatzområde, ca 70x40 m (Ö-V), bestående av 5 gropar, 6 stolphål, 1 hård och 2 rännor (eventuellt sentida): [...] Fynd av flinta och kvarts.	Ej besökt. Berörs eventuellt av nedgrävning av jordlina.	-	Förundersökning
L2022:7069	-	Fornlämning	Boplats-område	Grebbe stad	Boplatzområde, ca 40x35 m (NV-SÖ) bestående av 3 hårdar, 4 stolphål, 3 gropar. Fynd av kvarts, kvartssit.	-	-	Förundersökning

Bilaga 2 Nya lämningar

KUL nr	Lämning nr	Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
1	L2025:8363	1	Gränsmärke	Ståttligt gränsmärke, 1,2 m lång, 0,8 m bred, 1,2 m hög. Stående visare, 1,2 m hög, 0,5 bred, 0,25 m tjock. Fundament av 22 synliga stenar, 0,15-0,6 m stora. Aktuell gräns mellan fyra fastigheter.	Övrig kulturhistorisk lämning
2	-	1	Bro	<i>Stenbro. Totalt är bron 2,7 m bred, 7 m lång, och 1,6 m hög från botten av bäcken. Av tre rektangulära hållar lagda jämsides, 1,5 m långa, 1 m breda. I anslutning till kvarn, L1967:4640. Ingår i brukningsväg.</i>	
3	-	1	Husgrund	Hör till KUL 5/L2025:8365.	
4	L2025:8364	1	Brott/täkt	Stenbrott, granit. 3 x 1,5 m stort, intill 0,4 m djupt. Uttag i 1 nivå. Märken efter bredkil.	Övrig kulturhistorisk lämning
5	L2025:8365	1	Lägenhetsbebyggelse	Bestående av 2 husgrunder, inom en yta om ca 10 m. Bostadshus: 5,5 x 4 m stor (NV-SO), intill 0,7 m hög. Av mest natursten men möjligen även huggen sten. Trolig trappsten i NV. Spisröse i NV långsidan, 0,5 m h över markytan. Uthus: 3 m lång (NV-SO), 2 m bred, intill 0,5 m hög. Av natursten, ca 0,2-1 m stora. Öppning i NO. Litet fähus? Vedbod?	Övrig kulturhistorisk lämning
6	L2025:8366	1	Brott/täkt	Område med stenindustrilämningar. Granit. Ca 210 m långt (O-V) och intill 170 m brett. Ett flertal uttag av varierande storlek, från helt små uttag med putsskärv och arbetsplats, till större uttag med mycket skrotsten där kran troligen använts. Uttag genomgående i 1 nivå, intill 1 m djupa. Märken efter bredkil, rundkil och remmare. Tillverkning av storgatsten; på ett ställe ligger ett litet upplag med 12 stenar.	Övrig kulturhistorisk lämning
7	L2025:8367	5	Stensättning	Ca 1,6 m diam, 0,1 m hög. Utrasad åt S, trol skadad av traktor/skotare. Minst 14 synliga stenar 0,05-0,3 m stora, i 1 lager. Ev rest av kantkedja i N.	Fornlämning
8	L2025:8368	5	Stensättning	Inom en yta om ca 4 m diam ett flertal utspridda stenar, 0,05-0,4 m stora. Pga beväxtning svårt att avgöra om dessa utgör skadad stensättning.	Möjlig fornlämning
9	L2025:8369	5	Brott/täkt	Kvarnstensbrott. Påbörjad men misslyckad kvarnsten. Ca 1,3 m diam, 0,17 m tjock. Uppallad på mindre stenar. Rits/markering längs N sidan. Sönder, en bit ur, i S delen.	Fornlämning
10	L2025:8370	5	Brott/täkt	Stenbrott, granit. Ca 3 x 4 m stort (NO-SV), 1,2 m djupt. Bredkilsmärke i löst block, borrhål i berg. Ett fåtal skrotstenar, även SV om skotarväg.	Övrig kulturhistorisk lämning
11	L2025:8371	5	Övrigt	Osorterad hög av sten intill block. Vid sidan om och intill ett block, 2 x 1,7 x 0,6 m stort, finns fler än 30 stenar, 0,1-0,6 m stora. Stenhögen är 2 x 1 m stor (NO-SV), intill 0,4 m hög, och belägen på SO sidan av blocket. 6 mindre stenar uppe på blocket. Raserat gränsmärke? Samma typ av lämning som L2025:8381.	Övrig kulturhistorisk lämning

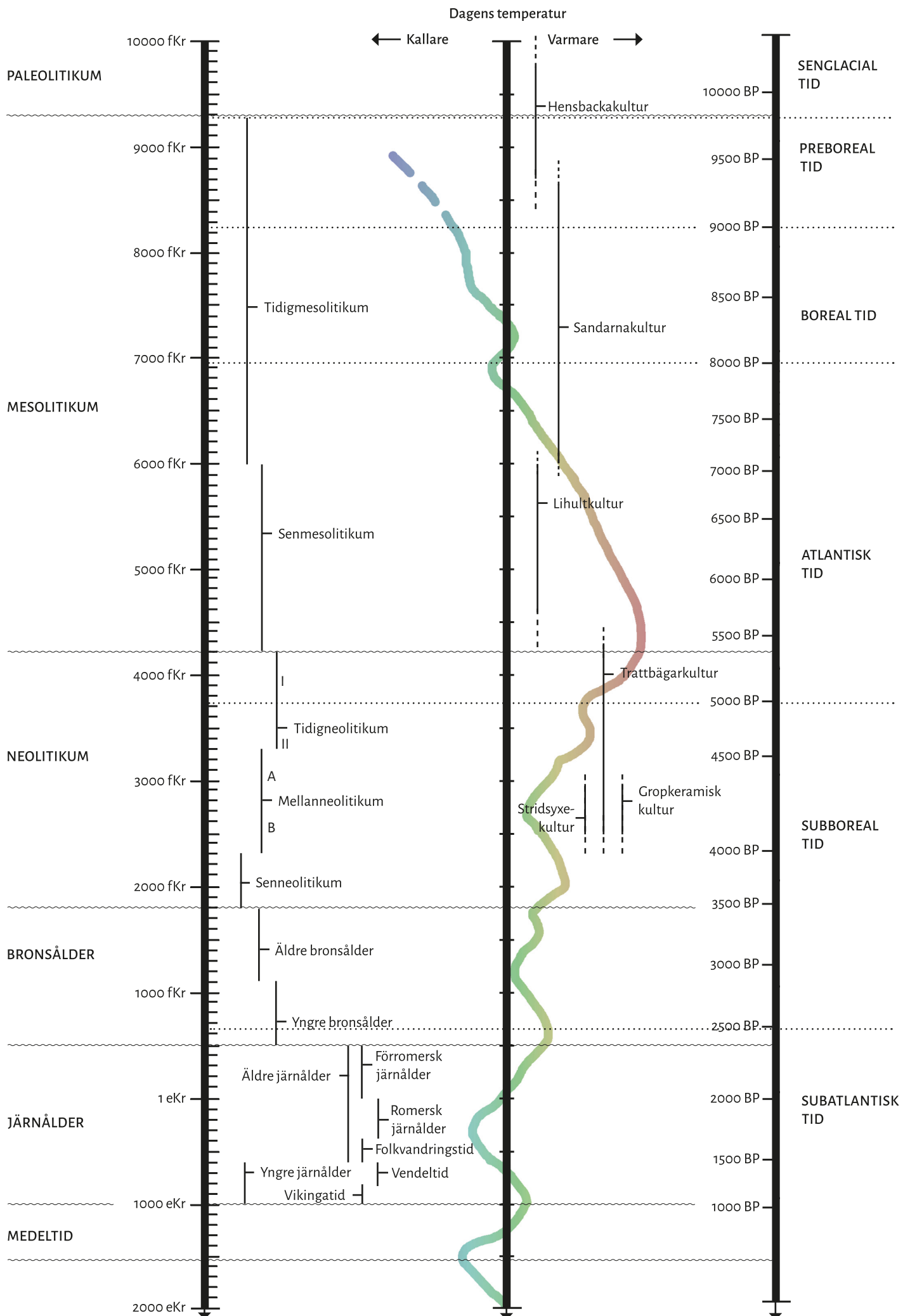
KUL nr	Lämning nr	Karta	Lämningsstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
12	L2025:8372	6	Brott/täkt	Område med stenindustrilämningar. Granit. Ca 210 m långt (NO-SV), 60 m brett. Ett antal uttag, minst 6 stycken, av varierande storlek. Intill 1,1 m djupa uttag, i 1-2 nivåer. Block, skrotsten, putsskärv. Märken efter bredkil, rundkil och borr.	Övrig kulturhistorisk lämning
13	L2025:8373	4	Färdväg	Ca 1,5-2,5 m bred, ca 45 m lång. Obetydlig höjd. Blir mkt otydlig mot SV och mot N.	Övrig kulturhistorisk lämning
14	L2025:8374	3	Gränsmärke	Gränsmärke, 1 x 0,9 m stor, 0,4 m hög. Av minst 15 stenar, 0,15-0,6 m stora, en del utrasade, intill två lager. En trolig visarsten på lut, 0,6 m lång.	Övrig kulturhistorisk lämning
15	L2025:8375	3	Stensättning	Skadad stensättning, omgjord till gränsmärke. Ca 2 x 1,5 m stor (N-S), 0,45 m hög (visarstenen). Av minst 60 stenar, 0,05-0,5 m stora. Antydning till kantkedja i SV.	Fornlämning
16	L2025:8376	3	Gränsmärke	Gränsmärke, 2,5 x 2 m stor, 0,8 m hög. Stående visare, 0,8 m hög, 0,6 x 0,4 m tjock. Av minst 15 stenar, 0,3-0,8 m stora, runt om. Något atypiskt utseende: märket är stort, och de ingående stenarna är stora. Även läget nerdraget i terrängen är något atypiskt. Mjukmarken i anslutning till märket ser ut att ha varit mer öppen tidigare. Möjligen består märket delvis av röjningssten.	Övrig kulturhistorisk lämning
17	L2025:8377	3	Gränsmärke	Gränsmärke, 0,6 m diam, 0,7 m hög. Av minst 16 stenar, 0,2-0,6 m stora, i fem lager. Kvadratisk uppbyggt. Minst 14 ytterligare stenar utrasade. Samma typ som L2025:8380.	Övrig kulturhistorisk lämning
18	L2025:8378	7	Gränsmärke	Gränsmärke, 0,6 x 0,5 m stor, 0,2 m hög. Av 4 avlånga stenar, 0,25-0,35 m stora. Har troligen haft stående visare.	Övrig kulturhistorisk lämning
19	L2025:8379	2	Brott/täkt	Område med stenindustrilämningar, ca 30 x 12 m stort (NV-SO). Två uttag, ett högre upp i sluttningen (ca 17 x 9 m stort) och ett lägre ner (ca 7 x 4 m st). Uttag i 1 nivå, intill 2 m djupt. Märken efter bredkil, remmare och borr. Skrot inne i och nedanför. En del putsskärv. Tillverkning av gatsten.	Övrig kulturhistorisk lämning
20	L2025:8380	1	Gränsmärke	Gränsmärke. Inom en yta om 1,7 x 1,1 m finns 26 stenar, 0,07-0,5 m stora. Troligen ett helt utrasat märke av samma typ som L2025:8377, dvs kvadratisk uppmurat.	Övrig kulturhistorisk lämning
21	L2025:8381	1	Övrigt	Osorterad hög av sten intill block. Vid sidan om och intill ett block, 1,5 x 1,1 x 0,6 m stort, finns 24 stenar, 0,15-0,65 m stora. Stenarna har eventuellt varit staplade på blocket men ingen sten ligger där nu. Raserat gränsmärke? Samma typ av lämning som L2025:8371.	Övrig kulturhistorisk lämning

KUL nr	Lämning nr	Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
22	L2025:8382	1	Gränsmärke	Gränsmärke, ca 2 x 1,7 m stort och 0,4 m högt. Minst 17 synliga stenar, 0,15-0,6 m stora, mest stora stenar. Helt utrasat. Förhållandevis mycket mossor kan tyda på hög ålder.	Övrig kulturhistorisk lämning
23	L2025:8383	2	Brott/täkt	Område med stenindustrilämningar, ca 155 m långt (N-S), intill 55 m brett. Ett antal uttag av varierande storlek. Uttag i 1-2 nivåer, som djupast 2 m djupt. Mycket putsskärv och skrotsten. Tillverkning av smågatsten. Centralt inom ytan en kort uppbyggd vägbank. Märken efter två borrhål, vilket är ovanligt lite. I hela området i övrigt finns ett stort antal stora lösa block; troligen har man i stor utsträckning använt sig av redan lösa block. I nedre S delen finns (förutom all annan skrotsten) tre högar med prydligt handstaplade skrotstenar. En tolkning skulle kunna vara att detta är sten som staplats inför försäljning till vägarbeten. (Se även L2025:8385.)	Övrig kulturhistorisk lämning
24	L2025:8384	2	Brott/täkt	Stenbrott, granit. Inom en ca 9x9 m stor yta finns sparsamt med skrotsten men inga uttag. I terrängen omkring finns många stora block, troligen har man i stor utsträckning hugget upp dessa i området. Denna punkt är ett mer tydligt exempel.	Övrig kulturhistorisk lämning
25	-	2	Övrigt	<i>Ingår i KUL26/L2025:8385.</i>	
26	L2025:8385	2	Brott/täkt	Stenbrott, granit. Ca 6 x 15 m stort, intill 1,5 m djupt. Uttag i 1-2 nivåer. Dåligt berg. Skrotsten. I anslutning till brottytan finns 3 staplade rektangulära högar (likt de inom L2025:8383): en med skrotsten, en med både skrotsten och rund natursten, samt en med enbart rund natursten. Staplarna är ca 2 x 2 m stora och 0,55 m höga. En tolkning skulle kunna vara att detta är sten som staplats inför försäljning till vägarbeten.	Övrig kulturhistorisk lämning
27	L2025:8386	3	Stensättning	Stensättning, ca 4 x 3 m stor (NV-SO), intill 0,3 m hög. Av rundad och avlång natursten, ca 0,25-0,5 m stora. I O delen många stenar kring en grov björk som växer i lämningen. I V delen endast en kant av stenar, samt många stenar nedrasade en halvmeter ner. Att den är mycket utrasad tyder på grav.	Fornlämning

KUL nr	Lämning nr	Karta	Lämningstyp	Beskrivning	Antikvarisk bedömning
28	L2025:8387	3	Lägenhets-bebyggelse	Lämning efter torpet Öknet. Enligt husförhörlängder bebott från 1841-1844 av torpare Anders Olsson och Lorentia Andersotter. Bostadshuset markerat på ekonomiska kartan från 1970-talet. Ännu en stående men lutande långsida av väggen, men taket inrasat. Grunden är ca 9x4 m stor, i huvudsak uppbyggd av natursten men i N änden en tillbyggnad av huggen sten. NV om bostadshuset är grunder efter 2-3 ekonomibyggnader i varierande storlekar, av såväl natur- som huggen sten. Troligen ett antal gamla fruktträd. SV om byggnaderna är en ännu öppen och gräsbevuxen yta som varit uppodlad. N om byggnaderna finns ett par grindstenar i granit, i anslutning till den vägbank som lett till och förbi torpet och som ännu är väl synlig.	Fornlämning
29	L2025:8388	2	Gränsmärke	Gränsmärke, 0,8 x 0,55 m stor, 0,4 m hög. Av 6 stenar 0,25-0,6 m stora. Ytterligare en sten 0,7 m lång, nervält intill. Två upprättstående stenar bildar spets = visare.	Övrig kulturhistorisk lämning
30	L2025:8389	2	Gränsmärke	Gränsmärke, 2 x 1,2 m stor, 0,5 m hög. Visare av två stenar på varann. Av minst 20 stenar, 0,05-0,6 m stora, mest större. Mycket utrasat. Strax intill ytterligare ett möjligt märke, 0,7 x 0,6 x 0,5 m stort, av 7 stenar, 0,25-0,5 m stora. I detta märke en stakkäpp som markerar stolpplacering eller mittlinje; det är möjligt att detta andra "märke" skapats av utsättaren, av stenar från det ursprungliga märket.	Övrig kulturhistorisk lämning
31	L2025:8390	5	Övrigt	Jättegryta. 0,65x0,5 m stor, 0,4 m djup.	Övrig kulturhistorisk lämning
32	L2025:8391	5	Övrigt	Två korta mursnuttar i ca 45 gr vinkel, med den större öppningen neråt slänten. S muren: Ca 3 m l, intill 0,4 m br, 0,4 h. Samt ett block i O delen 1,1 x 0,8 x 0,2 m st (liggande), + mer än 20 stenar, 0,2-0,7 m st, upp till tre lager. N muren: 1,3 m l, 0,6 m br, 0,5 m h. En avlång sten 0,2 m br stöttad av minst 10 stenar 0,15-0,45 m st. Gapet mellan snuttarna 1,5 m br i smalaste övre delen, 2 m i den nedre. Ytterligare spridda stenar mellan mursnuttarna.	Övrig kulturhistorisk lämning
33	L2025:8392	4	Fyndplats	Ett flertal slagna och patinerade flintor i meandrande bäckravin. Fint boplatsläge, men då flintan ger intryck av att vara mesolitisk bör den egentliga boplatsen vara belägen ngt högre upp i terrängen, och flintan i bäcken nederoderad härifrån. Vid provstick med jordsond framkom sand.	Övrig kulturhistorisk lämning

Bilaga 3 - Boplatslägen

Nr	Karta	Kommentar	Möh	Berörd yta
A	1	Motsvarar trol BM's "Bo 15 Slänt, skogsmark. Flack slänt åt S ned mot åkermarker". Går att komma åt med grävmaskin. Metalltid eller yngre stenålder.	19	Ca 0,3 ha
B	1	Sand. Svag sluttning mot SO. Går att komma åt med grävmaskin. Metalltid eller yngre stenålder.	20	Ca 0,2 ha
C	1	Sandigt, men en mkt liten yta, och lite brant. Meterrutor? Stenålder.	27	Max 0,1 ha
D	1	Skyddat. Sand. Meterrutor. Senmesolitikum.	38	Ca 0,2 ha
E	1	Trevligt läge, sandigt. Bör gå att komma åt med grävmaskin. Senmesolitikum, alt metalltid.	35	Ca 0,4 ha
F	3	Fint läge, sand. Bäck/dike. Övrig slagen bränd (?) flinta i bäcken. Går kanske att komma åt med grävmaskin. Mellan-/senmesolitikum.	38	Ca 1 ha
G	4	Enligt höjdkurvorna i kartan 10-15 möh, men fint läge. Sand. Tillträde för maskin, om det inte är för blött. Järnålder.	19	Ca 0,4 ha
H	4	Fint boplatsläge. Silt lägre ner i terrängen, högre upp sand. Ca 30 m i korridorens sträckning. Tillträde för maskin, om det inte är för blött. Senmesolitikum/neolitikum.	43	Ca 0,4 ha
I	4	Fint läge, svag sluttning mot NO-O. Längs en sträcka om ca 100 m i ledningsdragningens sträckning (från punkten och S ut). Sand. Hyggesmark, relativt lättframkomligt. Går kanske att komma åt med grävmaskin. Mellanmesolitikum.	51	Ca 1 ha
J	5	Mkt fint boplatsläge, sand. O änden av gravfältet L1969:6488. Troligen enbart V om och utanför koncessionsområdet, det sluttar brant nedåt åt O. Går att komma åt med grävmaskin. Mellanmesolitikum.	43	-
K	5	Fint läge, sand. Troligen enbart V om och utanför koncessionsområdet. Går att komma åt med grävmaskin. Tidig-/mellanmesolitikum.	51	-
L	5	Flack beteshage, med berg i NO och NV, och sluttning åt SO. Sand. Fd åker? Går att komma åt med grävmaskin. Från senmesolitikum och framåt.	47	Ca 0,5 ha
M	6	L1969:6648. Cbg inv 230? Fint läge, sand. Även i backen åt NO. Åtkomst med maskin. Tidigneolitikum eller metalltid.	30	Ca 1 ha
N	7	V om Ekhofts nr 12. Cbg inv 230? Alin 119? Enl SCU glacial lera. Inom koncessionsområdet sand i detta parti, men svårinventerad tät granplanering. Metalltid.	25	-
O	7	Skyddat läge, med sand och bäck. Läget finns O om den inmätta punkten; åt V blir det brant. Troligen provgropar. Senmesolitikum.	31	Ca 0,2 ha
P	7	Bra läge, men med steniga partier i sanden. Flack svag sluttning. Bör gå att komma åt med grävmaskin. Neolitikum.	24	Ca 0,5 ha
Q	7	Punkten inmätt S om äldre väg. Fint läge, men liten sandtäkt kan ha förstört en del. Mkt stenigt i slänten SO om. Samma sandparti som L1969:6797. Bör gå att komma åt med grävmaskin. Neolitikum.	23	Max 500 m2

Ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka, Tanums kommun, Västra Götalands län

Arkeologisk utredning steg 1

Ellevio projekterar för en ny 50 kV luftledning mellan Grebbestad och Fjällbacka. Länsstyrelsen har gett Kulturlandskapet i uppdrag att utföra en arkeologisk utredning steg 1 längs den planerade sträckningen.

Utredningen visar att det finns 45 forn- eller historiska lämningar som riskerar att beröras av ledningsdragningen. dessa utgörs huvudsakligen av boplatser, gravar, gränsmärken och stenbrott. Dessutom identifierades ytterligare 17 lägen för boplatser.

Beroende på utformning av ledningen kan ytterligare insatser behöva göras, som kompletterande utredning, förundersökning, undersökning och/eller kompensationsåtgärder.

www.kulturland.se